

STEFAN OLSSON

FOI är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Förvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1000 anställda varav ungefär 800 är forskare. Detta gör organisationen till Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömning av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot och hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

Stefan Olsson

Kampen om "hearts and minds" i Afghanistan

Omslagsbild: Scanpix

Titel Kampen om "hearts and minds" i Afghanistan

Title The battle of hearts and minds in Afghanistan

Rapportnr/Report no FOI-R--2803--SE

Rapporttyp
Report Type Användarrapport

Månad/Month September

Utgivningsår/Year 2009

Antal sidor/Pages 54 p

ISSN ISSN 1650-1942

Kund/Customer Försvarsdepartementet

Kompetenskloss 1 Säkerhetspolitisk analys

Extra kompetenskloss

Projektnr/Project no A12004

Godkänd av/Approved by Jörgen Lindström

FOI, Totalförsvarets Forskningsinstitut

FOI, Swedish Defence Research Agency

Avdelningen för Försvarsanalys

Division of Defence Analysis

164 90 Stockholm

SE-164 90 Stockholm

Förord

Projektet asiatiska säkerhetsstudier på FOI:s avdelning för Försvarsanalys bedriver på uppdrag av Försvarsdepartementet studier av aktuella säkerhetspolitiska problem och frågeställningar i Öst-, Syd- och Centralasien samt delar av Mellanöstern. Både frågor som direkt påverkar Sveriges säkerhetspolitik samt frågor som påverkar den globala strategiska utvecklingen och därigenom indirekt Sverige studeras. Regionen utgör eller kan bli operationsmiljö för svenska internationella insatser, civila, polisiära och militära.

Diskussionen om opinionsbildning, informationsoperationer och "hearts and minds"-påverkan i Afghanistan refereras ofta till i media och av politiker. Den förenklade uppfattningen är ofta att den västliga alliansen förlorar till förmån för Talibanerna på denna arena. I den här rapporten diskuterar Stefan Olsson utförligt dessa frågor. Han sammanfattar olika beskrivningar och förklaringar av fenomenet "hearts and minds", och diskuterar särskilt begreppet "counterinsurgency", på svenska upprorsbekämpning. Med utgångspunkt i den holistiska analysen kan författaren identifiera huvudproblem och föreslå förändringar i det opinionsbildande verksamheten till stöd för stabiliseringsarbetet i Afghanistan.

Projektet vill särskilt tacka Jan Frelin som granskat rapporten och bidragit med värdefulla kommentarer.

Stockholm 9 september 2009

John Rydqvist

Projektledare

www.foi.se/asien

Sammanfattning

Efter åtta år av krig i Afghanistan framstår den numerärt och resursmässigt underlägsna talibanrörelsen som framgångsrik. En av orsakerna till detta sägs vara att talibanerna är bra på att vinna afghanernas "hearts and minds". De antas vara skickliga på propaganda och andra informationsaktiviteter. De internationella styrkor, ISAF, som ska stödja den afghanska regeringen antas vidare inte vara lika skickliga i denna kamp.

Den här rapporten sammanfattar kunskapsläget ifråga om motståndsrörelsen i Afghanistan med avseende på kampen om "hearts and minds". Ett särskilt fokus läggs på diskussionen om hur motståndsrörelser ska bekämpas, på engelska kallat counterinsurgency, COIN. I denna kamp utgör propagandakriget en viktig del. Talibanernas opinionsbildande aktiviteter diskuteras och likaså ISAF:s psyopsverksamhet.

Slutsatserna av rapporten är att "hearts and minds" främst bör ses som en fråga om samarbete. Talibanrörelsens framgång vilar på olika byars val att samarbeta med den. Bybornas val är ett resultat av rationella överväganden om vad de anser vara i deras långsiktiga intresse. Laglösheten är befolkningens största bekymmer och i många fall anser bybor att talibanerna är bättre på att upprätthålla lag och säkerhet än afghanska regeringen och ISAF.

Därtill konstaterar rapporten att talibanernas skicklighet som propagandister sannolikt är överdriven, men att det opinionsbildande arbetet ändå sker på ett målmedvetet sätt. För motståndsrörelser är opinionsbildning i centrum och talibanerna agerar i konsekvens härmed. För ISAF:s del är dock situationen den omvända. Psyopsverksamheten är lågt prioriterad.

Rapporten avslutas med att konstatera att för svenskt vidkommande behövs mer studier av strategi och taktik för bekämpning av motståndsrörelser, dvs. COIN. Därtill föreslås även att den opinionsbildande verksamheten förstärks.

Nyckelord: Afghanistan, counterinsurgency, COIN, talibanerna, ISAF, International Security Assistance Force, hearts and minds, psyops, informationsoperationer.

Summary

After eight years of war the Taliban movement, inferior in numbers and resources, seems successful. One of the reasons stated is that the Taliban are good at winning the hearts and minds of the Afghans. They are assumed to be skilful in propaganda and information operations. The International Security Assistance Force, ISAF, with the task to support the Afghan government is assumed to be less competent in the battle of hearts and minds.

This report summarises our current knowledge of the insurgency in Afghanistan in regard to the struggle for hearts and minds. In particular strategies for counterinsurgency, COIN, are in focus. In this struggle the propaganda war is at the centre. The information activities of the Taliban in comparison the ISAF psyops is discussed.

The conclusions are that hearts and minds should first and foremost be seen as a matter of cooperation. The success of the Taliban rests with their ability to gain support among rural villages. Villagers choose to cooperate with the Taliban as a result of rational deliberation in regard to what they believe is in their long term interest. The lack of law and order is the main concern for most Afghans and many villages see the Taliban as a better guarantor of security than the central government and ISAF.

In addition the report concludes that the skilfulness of the Taliban as propagandists probably is exaggerated, but that their information activities have a fixed purpose. For insurgents information activities are important and the Taliban act accordingly. For ISAF the situation is the opposite. Pysops activities have low priority.

The report ends with concluding that for Swedish concerns more studies on counterinsurgency, COIN, are needed, and that the capacity for conducting information operations in terms of influencing opinions is strengthened.

Keywords: Afghanistan, counterinsurgency, COIN, Taliban, ISAF, International Security Assistance Force, hearts and minds, psyops, information operations.

Innehållsförteckning

1	Inledning	8
1.1	Frågeställning.....	8
1.2	Rapportens uppläggning.....	9
1.3	Material	11
2	Strukturella faktorer	12
3	Talibanernas modus operandi	20
3.1	Talibanernas strategi och taktik	20
3.2	Att stödja eller inte stödja talibanerna – valsituationen.....	21
4	Counterinsurgency, COIN	28
4.1	COIN är en politisk och militär strategi.....	28
4.2	Strukturella faktorer som gynnar COIN.....	30
4.3	Opinionsbildning.....	31
4.4	COIN ser kampen om "hearts and minds" som en fråga om samarbete	33
5	Kriget om opinionen	34
5.1	Mediemiljön	34
5.2	Talibanernas informationsaktiviteter	35
5.3	Psyops som motmedel.....	41
6	Slutsatser	50
6.1	Hearts and minds är en fråga om samarbete	50
6.2	Är talibanerna bättre än ISAF på opinionsbildning?	51
6.3	Konsekvenser för inriktningen inom ISAF.....	52

1 Inledning

1.1 Frågeställning

2001 föll talibanregimen i Afghanistan samman som ett korthus när USA tillsammans med Storbritannien och afghanska Norra alliansen gick till attack. På ett par månader var talibanerna militärt besegrade. Kontrollen över allt territorium var förlorat och den politiska ledningen hade flytt till Pakistan. Genom FN:s försorg etablerades en ny regering. Till dess stöd skulle det internationella samfundet ställa ISAF, International Security Assistance Force. ISAF:s ursprungliga mandat var begränsat till att upprätthålla säkerheten omkring huvudstaden. Men efter två år konstaterade den afghanska regeringen och FN:s säkerhetsråd att uppdraget att återställa freden i Afghanistan var en svårare uppgift än väntat, och ISAF:s mandat utvidgades till att omfatta hela landet. Talibanerna var inte alls slagna i grunden, utan kom nu tillbaka som en sakta växande motståndsrörelse.

Talibanernas fortsatta motstånd har gjort att kriget aldrig kommit till ett slut. Den överväldigande militära segern 2001 vändes i en kamp som har kommit att handla om politiskt inflytande lika mycket som militära framgångar. Efter åtta års krig framstår därför den militärt underlägsna talibanrörelsen som framgångsrik. Den har utmanat världens största militärmakt, USA, och har inte bara överlevt utan dessutom kunnat återta förlorat territorium.

En förklaring bland många till talibanernas framsteg är att den i flera delar av landet tycks ha vunnit afghanernas stöd. I egenskap av en irreguljär armé är talibanerna beroende av lokalbefolkningens stöd för att alls kunna agera. Deras militära framgångar kan därför inte förklaras på annat vis än att delar av lokalbefolkningen hjälper dem med det understöd de behöver.

Samtidigt är det också afghanernas stöd som ISAF söker. ISAF:s uppgift är att vara ett stöd till den afghanska staten. Tanken är att Afghanska islamiska republiken så småningom med hjälp av sin egen armé och sin egen polis ska upprätthålla säkerheten i landet. Tills dess detta kan ske är dock ISAF med och delar ansvaret för säkerheten och en viktig del i detta arbete är att vinna afghanernas stöd. Afghanernas "hearts and minds" ska vara hos afghanska staten och ISAF och inte hos talibanerna.

Emellertid visar utvecklingen att talibanerna verkar vara mer framgångsrika i denna kamp om afghanernas hjärtan och hjärnor än afghanska staten och ISAF. Hur framgångsrika talibanerna är är enligt flera bedömare osäkert, men det är ändå uppenbart att ISAF:s uppdrag inte går som planerat. Talibanerna kan bjuda motstånd när det gäller kampen om afghanernas "hearts and minds", och ISAF

har inte samma övertag på den opinionsbildande arenan som den har på den militära.¹

Hur ska detta problem förstås? Hur kan en militär rörelse som inte omfattar mer än 15–20 000 man mäta sig med hela ISAF plus de styrkor som ingår i Operation Enduring Freedom samt afghanska statens egna trupper? Enbart ISAF har 65 000 man på plats.² Är talibanerna skickliga propagandister? Är de mer mediekunniga än ISAF? Talibanernas opinionsmässiga framgångar har oroat många och frågor ställs om ISAF gör för lite eller fel saker på området för att vinna afghanernas "hearts and minds".³

Ett centralt begrepp i den här rapporten är således "hearts and minds". Som kommer att framgå har inte detta begrepp en tydlig definition. Dels åsyftar det befolkningens *sympatier* för och mot talibanerna, respektive för eller mot ISAF. Dels syftar det på befolkningens *överbägda val* att samarbeta med talibanerna eller med ISAF. Sympatier och överbägda val är dock inte samma sak. I vissa situationer kan det vara rationellt för befolkningen att samarbeta med talibanerna trots att de inte sympatiserar med dem. För att förstå problemet med afghanernas sviktande förtroende för ISAF och deras samarbete med talibanerna måste alltså frågan om vad som menas med "hearts and minds" också redas ut.

Rapportens övergripande fråga är varför det framstår som att talibanerna är mer framgångsrika än ISAF att vinna afghanernas "hearts and minds". Denna fråga sönderfaller i sin tur i två delar. Vad menas med "hearts and minds" och vad påverkar "hearts and minds"? Målet är att rapportens slutsatser ska utmytna i en förståelse för problemets logik, vilka sociala mekanismer som är verksamma, för att ge underlag för policyrekommendationer avseende ISAF:s strategiska inriktning.

1.2 Rapportens uppläggning

Kriget i Afghanistan är ett stort problemområde att ta sig an ur forskningssynpunkt eftersom det omfattar många olika delproblem inom olika dimensioner. Strukturella faktorer som säkerhetsläget i nordvästra Pakistan, narkotikahandeln, den världsomspännande jihadismen med mera spelar en stor

¹ Jones, Seth G., *Getting Back on Track in Afghanistan*, Testimony presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on the Middle East and South Asia on April 2, 2008 (RAND Corporation, 2008); Jones, Seth G., *The State of the Afghan Insurgency*, Testimony presented before the Canadian Senate National Security and Defence Committee on December 10, 2007 (RAND Corporation, 2007); Dobbins, James, *Counterinsurgency in Afghanistan*, Testimony presented before the Senate Armed Services Committee on February 26, 2009 (RAND Corporation, 2009).

² Afghanistan Report 2009, Nato.

³ Se Nick Grono, International Crisis Group, Nato Review 2008 och Tim Foxley, Nato Review 2008, tillgänglig på <http://www.nato.int/docu/review/2008/06/EN/index.htm>.

roll. Andra faktorer som det korruptionen, afghanska stamsamhället, befolkningens låga läskunnighet, ISAF:s militärstrategiska överväganden, ISAF:s rotation av personal et cetera har också betydelse.

Situationen framstår därför som mycket svårfångad. Går det alls att hitta en förklaring till varför kriget inte går som det var tänkt? Är det just hearts and minds-problematiken som är den som är värd att fokusera på? Det kan möjligen vara så att ISAF tvärtemot vad som sägs har vunnit afghanernas hjärtan, men att andra faktorer är så betydelsefulla att denna del blir oväsentlig. I så fall är frågan om vad ISAF gör eller inte gör på det opinionsbildande området irrelevant för att förstå det övergripande problemet om varför kriget mot talibanerna inte går framåt.

Hur ska man då tänka för att hitta rätt fokus och inte drunkna i en mängd olika förklaringar som alla verkar bidra på sitt sätt? Ett sätt att göra detta är att ta sin startpunkt i det som kallas för metodologisk individualism.⁴ Det är de enskilda individernas handlingar som står i fokus och som ska förklaras. Genom att rikta sovljus mot den enskilde individens sätt att tänka och agera kan man också förstå hur stora bakomliggande strukturella variabler påverkar individen.

Som kommer att framgå i avsnitt 3 och 4 står och faller kampen mellan talibanerna och ISAF i den afghanska byn. Nyckeln till talibanernas framgångar ligger i deras förmåga att övertyga bybor att vara lojala med dem istället för ISAF och den afghanska staten. Byborna gör ett val. Genom att rikta uppmärksamheten mot individerna som utgör byn och deras val får vi en naturlig startpunkt för att nysta upp det komplex av samverkande faktorer som problemet består av.

Rapporten är därför upplagd enligt följande logik. I avsnitt 2 presenteras de bakomliggande faktorer som vi vet har stor betydelse för kriget i Afghanistan. Det rör sig om situationen i Pakistan, jihadismen, koranskolorna, fattigdomen, stamsamhället, narkotikahandeln och kriminaliteten. Dessa faktorer utgör de ramar inom vilka de enskilda byborna gör sina val.

I avsnitt 3 diskuteras frågeställningen på nytt, men nu i mer preciserad form. Här presenteras talibanernas strategi och hur denna påverkar "hearts and minds". Talibanrörelsen följer en strategi som fokuserar på byarna och byborna. I litteraturen kallas talibanerna för "insurgents" och deras militära strategi beskrivs som typisk för "insurgencies", på svenska kallat motståndsrörelse eller gerillarörelse. Genom att beskriva denna strategi förstår vi inför vilken valsituation byborna ställs.

Därefter kan valsituationen studeras med utgångspunkt i ett antagande om att byborna är rationella aktörer, dvs. att de förstår och kan tolka information på rätt

⁴ Elster, Jon, *Nuts and Bolts for the Social Sciences* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), s. 13.

sätt och kan utvärdera olika handlingsalternativ. Genom att ställa frågan på det viset blir det lättare att förstå hur befolkningen kan välja att samarbeta med talibanerna istället för ISAF. Mycket talar för att svårigheterna för ISAF att vinna afghanernas "hearts and minds" beror på att de rationella överväganden som befolkningen gör har underskattats. I detta avsnitt förklaras varför det kan vara rationellt att samarbeta med en politisk rörelse vars idéer man egentligen inte alls sympatiserar med.

Efter att ha beskrivit den valsituation som byborna ställs inför är det logiskt att som nästa steg fråga sig vilka metoder som bör sättas in för att få byborna att vinna förtroende för ISAF och afghanska staten och våga vända sig mot talibanerna. Huvudteknikerna för COIN, counterinsurgency, förklaras i avsnitt 4. I COIN ingår opinionsbildning som ett viktigt moment, eftersom opinionsbildningen är en av motståndsrörelsens främsta strategiska fördelar. Avsnitt 5 tar sig därför an frågan om propagandakriget och frågar sig om talibanerna kan anses vara bättre propagandister än ISAF. Slutligen summeras slutsatserna i avsnitt 6 där också en kortare diskussion om vilken betydelse resultaten har för den allmänna diskussionen om inriktningen på ISAF:s verksamhet.

1.3 Material

Undersökningen bygger på sekundärmaterial som i sin tur bygger på direkta observationer eller intervjuer med personal knuten till ISAF eller afghanska staten. Ett antal rapporter och artiklar beskriver hur talibanrörelsen vuxit fram efter 2001 och hur den agerar strategiskt. Dessa ger ungefär samma bild av situationen. Deras gemensamma brist är dock att källorna till de slutsatser som dras sällan är afghanska. Intervjustudier med afghaner i de byar som striden handlar om hade varit den mest lämpade formen av material. Men dit har forskningen på området ännu inte kommit. Mycket av det som sägs om att bybor tänker och agerar si eller så, kommer sig alltså inte av direkta observationer, utan indirekt genom ISAF-personal som arbetat tillsammans med afghanerna. På sikt är det viktigt att länder med militär personal i Afghanistan satsar på att också inhämta primärmaterial, dvs. genomför intervjustudier med den afghanska lokalbefolkningen.

2 Strukturella faktorer

De flesta bedömare menar att orsaken till talibanernas återkomst måste sökas i de bakomliggande strukturella förhållanden som en gång ledde fram till talibanernas framväxt vid mitten av 1990-talet, och som idag gjort att de kunnat behålla sin starka ställning i regionen. Även den litteratur som behandlar ämnet COIN, counterinsurgency, och som intresserar sig för vad som sker på mikronivån, i den lokala byn, talar man om "ursprungliga orsaker" (root causes).⁵

En motståndsrörelse som talibanerna växer inte fram ur tomma intet, utan är en reaktion på något. Den har kommit till som ett sätt att lösa ett problem, eller vad som anses vara ett problem av många. Det är också detta som ger den legitimitet. En motståndsrörelse ska skiljas från kriminella organisationer i det att den drivs av ideologiska skäl och inte för att göra ekonomisk vinst. Talibanrörelsen är en sådan ideologisk rörelse och den söker också legitimitet genom att hävda att den har en lösning på de problem som afghanerna upplever.

Strukturella bakgrundsvariabler är således viktiga att känna till, men är inte tillräckliga för att förklara den dynamik som gör att enskilda byar väljer att samarbeta med talibanrörelsen. Den dynamik som finns på mikronivån kan vara självförstärkande och följa sin egen logik (se avsnitt 3), men den måste ha orsakats av något från början. Det är därför man talar om en ursprungorsak.⁶

En kortare genomgång av de strukturella faktorer som orsakat talibanrörelsens framväxt ger på så vis värdefull bakgrundskunskap, även om de sociala mekanismer som särskilt förklarar talibanernas framgångar inte är unika för vare sig talibanerna eller Afghanistan.

Laglösheten i södra Afghanistan

Det som en gång gav upphov till talibanrörelsens framväxt var laglösheten. Situationen på mitten av 1990-talet präglades av anarki. Krigsherrar kämpade mot varandra vid sidan av kriminella organisationer. Både ekonomiskt och säkerhetsmässigt var situationen katastrofal. Ett antal religiösa ledare och tillika

⁵ Jones, Seth G., *Counterinsurgency in Afghanistan*, Rand counterinsurgency study, vol. 4, (RAND Corporation, 2008), s. 19.

⁶ Begreppet "ursprungorsak" bör man dock i övrigt vara försiktig med eftersom det implicit säger att något kan ha en "första och mest egentliga" orsak. Normalt sett bör man dock inte försöka leta efter denna typ av orsak eftersom de flesta samhällsliga fenomen består av orsakskedjor i flera led där sökandet efter en ultima causa är en meningslös verksamhet. När det gäller COIN finns det dock en poäng i att göra det eftersom "ursprungorsaken" är det som motståndsrörelsen hänvisar till när den söker legitimera sin existens. Avlägsnar man "ursprungorsaken" avlägsnar man också motståndsrörelsens legitimitetsgrund.

före detta mujahediner, dvs. gerillasoldater som kämpat mot Sovjetunionen, slöt sig samman med syftet att skapa säkerhet. Talibanrörelsen var därmed född. Anhängare rekryterades ur flyktingläger och koranskolor i norra Pakistan, och erhöll ekonomiskt och militärt stöd av pakistanska säkerhetstjänsten, Inter-Services Intelligence, ISI.

Talibanernas framväxt och erövring av Afghanistan blev framgångsrik tack vare att rörelsen skapade stabilitet i ett land utan ordningsmakt. Lokala krigsherrar övertalades att ansluta sig till rörelsen, mutades eller nedkämpades. Rörelsen erhöll också stöd från smugglare som länge haft problem med säkerheten längs transportvägarna. Även allmänheten slöt upp bakom talibanerna på grund av att det var den enda organisation som kunde erbjuda säkerhet och dessutom upprättade ett rättsväsende.⁷

Vissa av talibanernas allianser har också överlevt 2001 års krig. Jalaluddin Haqqani beskrivs ibland som en egen aktör, ibland som en del av talibanrörelsen. Han och hans son Sirajuddin är ledare för Haqqani-nätverket, som alltså kan ses som en självständig organisation. Ännu något självständigare men i samarbete med talibanerna finns Hezb-i-Islami som leds av Gulbuddin Hekmatyar, vars rötter också går tillbaka till mujahedinperioden. Till detta kommer också al-Qaeda och andra utländska jihadister, som samarbetar med talibanerna och deras allierade.

Den samlade motståndsrörelsen är således en brokig skara. Talibanerna utgör huvuddelen, men rörelsen består som sagt också av allierade och löst anknutna styrkor. Därutöver finns även rent kriminella grupper som medverkar i motståndsrörelsen, dock sannolikt utan ideologiska motiv.⁸

När Norra alliansen tillsammans med Operation Enduring Freedom, OEF, (USA och Storbritannien) besegrade talibanerna under hösten 2001 försvann talibanrörelsen ur landet. Ansvaret för säkerheten var då tänkt skulle tas om hand av den nybildade afghanska övergångsregeringen. Tidigare milisgrupper som ingått i Norra alliansen skulle utgöra stommen i den nya regimen armé. Till sitt stöd skulle den ha OEF och den av FN mandaterade nya styrkan ISAF.

I efterhand kan man konstatera att denna sammansättning var alltför svag. I praktiken lämnades stora delar av landet utan militär närvaro. Med en otillräcklig afghansk armé, otillräcklig afghansk polismakt, otillräckligt rättsväsende kunde inte den nya regimen erbjuda den säkerhet som en statsmakt förväntas göra. Själva ursprungsorsaken, laglösheten, löstes aldrig av den nya regimen, OEF och ISAF. Följden blev att södra och östra delarna av landet där talibanerna haft sin bas kunde återkomma med samma argument som tidigare, nämligen att de kan utlova lag och ordning.

⁷ Rashid, Ahmed, *Taliban: The Story of the Afghan Warlords* (London: Pan Books, 2001), kapitel 1.

⁸ Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, ss. 37–48.

Till dags dato har laglöshetsproblemet fortfarande inte fått en tillfredsställande lösning. Tvärtom kan afghanska staten fortfarande inte erbjuda en fungerande polis och rättsväsende. Polisen är underbemannad, dåligt utbildad med dålig kunskap om rättsäkerhet. Afghanernas förtroende för den egna polisen är mycket lågt. Den upplevs i många fall till och med som ett hot i sig. Även rättsväsendet lider av allvarliga brister. Mänskliga rättigheter respekteras inte och korrruptionen är utbredd. Många afghaner upplever därför inte att staten förser dem med grundläggande säkerhet.⁹

Nordvästra Pakistan

Om laglösheten är den orsak som en gång sparkat igång talibanrörelsen är utan tvekan situationen i nordvästra Pakistan den i särklass viktigaste bidragande orsaken till varför talibanerna trots militära motgångar har överlevt.

Befolkningsmässigt består sydöstra Afghanistan och nordvästra Pakistan av samma folkgrupp, pashtunerna. Se Figur 1. Etniskt sett är detta samma folk. Den gräns som finns mellan länderna, Durand-linjen, är inte en naturlig gräns. Den är inte utmärkt i terrängen ordentligt och därtill omtvistad mellan länderna. Den skär till och med rakt igenom vissa pashtunska byar.

Den mest problematiska provinsen kallas FATA, Federally Administered Tribal Areas, och har under hela Pakistans historia varit ett område där befolkningen levt under en annan lagstiftning än övriga Pakistan. Se Figur 2. I praktiken har pakistanska federala regeringen låtit dessa områden styra sig själva enligt traditionella seder. Pashtunerna är ett folk där stamtillhörighet och klienttillhörighet är mycket betydelsefulla. Pashtunerna i gränsområdet har på så vis styrt sig själva med begränsad inblandning av pakistanska federala staten.

Under tiden för Sovjetunionens ockupation fungerade nordvästra Pakistan som mujahedinrörelsens tillflyktsort. Sovjetunionen kunde inte kontrollera gränsen på grund av den otillgängliga terrängen. Flyktingar från kriget kunde därför ta sig över till sina landsmän på andra sidan gränsen. Vapen och förnödenheter kunde föras tillbaka samma väg.

Nordvästra Pakistan kom också att bli ett område för den religiösa fundamentalismen. Det är något oklart varför fundamentalismen slog rot just här, men en starkt bidragande orsak var de flyktingar som kom från Afghanistan. Många unga män flydde sina hem och hamnade i flyktingläger i Pakistan. Det

⁹ Giustozzi, Antonio, *Koran, Kalashnikov, and Laptop: The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan* (New York: Columbia University Press, 2008), 70; Foxley, Tim, "Where are we with Afghan police force?", *European Security Review*, no. 43, March 2009; Jones, *The State of the Afghan Insurgency*, s. 7.

gamla stamsamhällets strukturer kom att brytas ned.¹⁰ Där klanledare tidigare hade varit de självklara auktoriteterna kom istället mullorna att ta deras plats.¹¹

Figur 1. Etniska grupper i Afghanistan och Pakistan. Källa: Captains Quarter's Blog, www.captainsquartersblog.com.

Den religiösa fundamentalismen drev också fram den väldiga tillväxten av koranskolor (madrassor). Idag finns omkring 12 000 koranskolor i området.¹² Fattiga familjer har låtit skicka sina söner till koranskolor som ett sätt att lätta på försörjningsbördan hemma vid och många av skolorna finns etablerade i

¹⁰ Rashid, *Taliban*, ss. 31–33, 89, 97.

¹¹ Liebl, Vern, "Pushtuns, Tribalism, Leadership, Islam and Taliban: A Short View" (2007), *Small Wars & Insurgencies*, 18:3, ss. 492–510.

¹² Rashid, Ahmed, *Vägen mot kaos: USA:s politiska haveri i Afghanistan, Pakistan och Centralasien* (Stockholm: Svenska Afghanistankommittén, 2008), s. 294.

afghanska flyktingläger.¹³ Efterfrågan på undervisning är av allt att döma stor, analfabetismen är utbredd, men den undervisning som erbjuds är i stort sett bara religiös med en fundamentalistisk inriktning.

Figur 2. Pakistan med Federally Administered Tribal Areas, FATA, och omkringliggande områden, North-West Frontier Province, NWFP och Baluchistan. Källa: Wikimedia Commons.

FATA med omkringliggande områden, Baluchistan och North-West Frontier Province, NWFP, har på detta vis blivit en frizon för talibanerna och deras allierade. Den federala Pakistanska staten kontrollerar inte territoriet, vare sig

¹³ Giustozzi, *Koran, Kalashnikov, and Laptop*, ss. 37–40.

militärt eller polisiärt. Det finns ingen fungerande statsmakt. Befolkningen är densamma på båda sidor av gränsen, med samma familjeband, språk, kultur och religiösa föreställningar. Folk rör sig relativt fritt över gränsen med cirka 31 000 lagliga gränspassager per dag.¹⁴ Men gränsen går inte att kontrollera på grund av terrängen.

Nordvästra Pakistan tjänstgör på så vis som talibanernas militära och politiska bas. Här finns skydd för den högsta ledningen, här finns plats för rörelsens administration och underhåll, här finns en plats för träning och utbildning, här finns nya rekryter att hämta. Slutligen utgör också området en naturlig reträttplats för de styrkor som ISAF eller OEF drivit på flykt från Afghanistan. Området tillhandahåller den infrastruktur som en framgångsrik militär motståndsrörelse behöver.

Den jihadistiska ideologin

Det är allmänt omvittnat att Afghanistan är ett land där religionen spelar en mycket stor roll. Folket är djupt religiöst. Politiskt kommer detta till uttryck i att islam utgör en viktig legitimitetsgrund för all maktutövning. Att hänvisa till islam är ett sätt att rättfärdiga sina handlingar och få folkligt stöd. Den ideologi som talar om det heliga kriget har därför en övertygande kraft hos delar av befolkningen. De finner helt enkelt den jihadistiska ideologin intellektuellt tilltalande.

Ur ett västerländskt och sekulariserat perspektiv kan det vara svårt att förstå hur den extrema jihadistiska ideologin kan vinna anhängare. Beror det på befolkningens låga bildning? Eller är ideologin bara en fasad som kommit till för att försköna bilden av krigsherrar och narkotikasmugglare? Med tanke på religionens ställning i samhället generellt sett, hos alla delar av befolkningen, och med tanke på det intresse för religiös skolning som också finns över hela landet, är det dock rimligt att anta att den jihadistiska ideologin har en inneboende attraktionskraft.

Den jihadistiska ideologin, dvs. idéerna om att kriget i Afghanistan är en del av den stora kampen för islam mot de otrogna västerlänningarna, bör således räknas som en strukturell faktor som har en direkt påverkan på aktörerna i kriget. Ideologin kan antas ha en självständig effekt och bör inte reduceras till att handla om obildning eller ett innehållslöst utanpåverk. Exempelvis kan man anta att många rekryter till talibanrörelsen kommit av rent ideella skäl.

¹⁴ Johnson, Thomas H., "On the Edge of the Big Muddy: The Taliban Resurgence in Afghanistan" (2007), *China and Eurasia Forum Quarterly*, vol. 5, no. 2, s. 115.

Stamsamhället

Motståndet mot afghanska regeringen och ISAF kommer främst från de delar av befolkningen som är pashtuner. Pashtunerna är av hävd ett folk som tillmäter stamtillhörigheten mycket stor betydelse. Varje stam är i sin tur uppdelad i klaner och underklaner. Tillhörigheten spelar mycket stor roll, vilket gör att lojalitetsbanden inom klanerna är starkare än andra lojalitetsbanden gentemot staten och andra aktörer.

Någon övergripande ledning av stamsamhället finns emellertid inte. Tvärtom är systemet mycket decentraliserat utan någon tydlig hierarki. Klanernas lojalitet kan därför skifta beroende på vilka ledande personer inom stammen som har störst politisk eller militär framgång.

Till klankulturen hör också en hederskodex som kallas *pashtunwali*, där hämnd, *badal*, ingår som en grundsten. Förlåtelse och gästfrihet ingår också som viktiga delar i kulturen, men det är försvaret av hedern genom hämnd som skapar problem, eftersom det kan orsaka klanstrider.

Afghanernas lojalitet gentemot sin stam och klan är således också en strukturell faktor som kan förklara varför en viss by blivit lojal mot talibanrörelsen istället för afghanska staten. Om företrädarna för staten i en by tillhör en klan och byn i övrigt en annan klan, och det råder osämja mellan klanerna kan detta i sig förklara varför byn inte är lojal mot staten. Men att afghanska staten har problem med detta gör att också talibanerna har det. Talibanerna är en religiös rörelse där religionen och inte stamtillhörigheten ska vara avgörande. Även talibanerna får således problem när deras anhängare väljer att vara mer lojala med sin klan än med rörelsen.

Om stamsamhället bör det dock sägas att dess betydelse har minskat som en följd av det långa inbördeskriget. Kriget har splittrat familjer och därmed har också klanstrukturerna splittrats. Klanledarnas auktoritet har på så vis minskat. Istället har mullorna klivit fram som politiska ledare.¹⁵

Narkotikahandeln

Som bekant är Afghanistan det land i världen som står för den största produktionen av heroin. Att odla opium har blivit en huvudnäring för många bönder och det mesta talar för att det är via opiumhandeln som talibanerna finansierar sin verksamhet. Nu är talibanerna i princip motståndare mot droghandeln, eftersom detta strider mot islam. Det tycks dock som att rörelsen gett efter av ekonomiska skäl. Att komma ihåg är också att motståndsrörelsen

¹⁵ Libl, "Tribalism, Leadership, Islam and Taliban: A Short View"; Giustozzi, *Koran, Kalashnikov, and Laptop*, ss. 37–49.

inte bara består av religiöst renläriga koranskoleelever, utan många olika grupper som är i allians med talibanerna.

Märkligt nog är det dock få bedömare som tillskriver narkotikahandeln någon större betydelse för kriget. ISAF självt menar dock i sin årsrapport att detta har en stor betydelse för motståndsrörelsens finansiering.¹⁶

¹⁶ ISAF, *Afghanistan Report 2009*, ss. 28–30. Jfr. Jonathan Goodhand, "Frontiers and Wars: the Opium Economy in Afghanistan", *Journal of Agrarian Change*, vol. 5, nr 2, april 2005, s. 203.

3 Talibanernas modus operandi

Som kommer att framgå ligger mycket av förståelsen för hearts and minds-problematiken i afghanska befolkningens val att vara lojal mot regeringen och ISAF eller mot motståndsrörelsen, talibanerna och deras allierade. De strukturella faktorerna har stor betydelse för hur befolkningen tänker om vilka valmöjligheter som står till buds. Strukturerna kan öka eller minska antalet valmöjligheter. I slutändan är dock ett val som måste göras. Vilket är detta val?

3.1 Talibanernas strategi och taktik

Att just själva valsituationen för afghanerna hamnar i fokus beror på den strategi som talibanerna följer. Den kan beskrivas enligt följande. Talibanerna är en motståndsrörelse som möter en militärt överlägsen motståndare. Någon möjlighet för dem att tillfoga sin fiende svåra förluster eller ta ifrån fienden och hålla territorium finns inte. När talibanerna erövrade Afghanistan på mitten av 1990-talet gjorde man det på klassiskt vis, genom att erövra territorium. Men den strategin står nu inte till buds. Istället har de anpassat både sin politiska ambition och sin militära strategi efter sin motståndare.

En av talibanernas övergripande politiska målsättningar är att få västerlänningarna ur landet. Detta kan de lyckas med om de vinner befolkningens stöd och är uthållig. Till sist nöter man ned tålamodet hos utlänningarna. Dessa drar tillbaka sin överlägsna militärmakt och maktbalansen skiftar till talibanernas fördel. Därefter kan talibanerna antingen slå den svaga afghanska regeringen militärt eller komma till en uppgörelse med den.

Befolkningens stöd vinner man genom att bit för bit nästla sig in hos dem. Taktiskt sett går man tillväga så att man tar över en by i taget.¹⁷ På Afghanska landsbygden lever befolkningen i sammansvetsade byar. I byn finns som regel en eller ett par äldste som bestämmer. Därtill finns också en mulla. Byborna är lojala med sina äldste. Om byns ledning beslutar sig för att samarbeta med talibanerna gör byns folk också det.

Infiltrationen av byarna sker genom att talibanerna utnyttjar sin lokalkännedom. Talibanerna opererar på sin hemmaplan och har därför mycket detaljerad information. Det kan handla om personer som känner varandra sedan lång tid tillbaka och som är släkt med varandra. Väl inne rensar de byn på alla

¹⁷ Talibanernas taktik för att ta över byar finns beskriven av olika författare som alla ger samma bild: Giustozzi, *Koran, Kalashnikov, and Laptop*, ss. 50–52, 85, 101–107; Maloney, "A violent impediment: the evolution of insurgent operations in Kandahar province 2003-07" (2008), *Small Wars & Insurgencies*, vol. 19, no. 2; Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, ss. 48–53.

representanter för afghanska staten, framför allt poliser, men även lärare och läkare, som också ses som företrädare för statsmakten. Därefter avkräver de byns ledning lojalitet. Äldsten eller mullor som motsätter sig det mutas eller elimineras.

När väl byn är vunnit för talibanernas sak fungerar den som ett fotfäste för militära operationer. Byborna förser talibanerna med gömställen och mat, men även med nyrekrytering. Bybornas lojalitet är alltså en förutsättning för att talibanerna ska kunna utföra militära operationer.

Tidigare genomförde talibanerna väpnade attacker, men under senare tid har de kommit att utnyttja bomber istället, s.k. IED (improvised explosive devices). Inte sällan betalar man personer ur befolkningen för att placera ut dem. En del av talibanernas nyrekryteringen (om den alls kan kallas så) består således i köpta tjänster.¹⁸

Vid sidan av infiltrationen arbetar de också med opinionsbildning. Som nämnts går talibanernas strategi ut på att vinna befolkningens stöd. Att nästla sig in i byarna och avkräva byäldstens lojalitet är en sak. Men eftersom talibanerna till numerären är en liten styrka krävs det att befolkningen självt upprätthåller sin lojalitet. Opinionsbildningen blir därmed mycket viktig.

Talibanerna bedriver således opinionsbildning som en vanlig politisk rörelse, med propaganda och nyhetsförmedling. Men därtill genomför de också militära operationer för att skapa nyheter. I konventionell krigföring ackompanjerar psykologiska operationer och nyhetsförmedling väpnade attacker. Talibanerna gör dock ofta tvärtom och iscensätter väpnade attacker för att skapa nyheter.

Därtill erbjuder också talibanerna en lösning som många afghaner ser som det allra mest grundläggande problemet, laglösheten. I de byar som talibanerna tar över erbjuder man säkerhet och rättsskipning. Tanken är att man ska kunna erbjuda lokalbefolkningen en annan statsapparat än den som erbjuds av regeringen i Kabul. Detta förklarar också varför talibanerna är noga med att rensa undan alla representanter för staten när de tar över en by. Det ska inte finnas två herrar att vända sig till för säkerhet och rättvisa.

3.2 Att stödja eller inte stödja talibanerna – valsituationen

Talibanernas krigföring kallas i den engelskspråkiga litteraturen för ”insurgency” som på svenska kan översättas med motstånd, uppror eller gerilla. Enklast är att kalla talibanerna för en motståndsrörelse. Som framgått av beskrivningen av

¹⁸ ISAF Commander's Counterinsurgency Guidance, Small Wars Journal, 25 augusti 2009, www.smallwarsjournal.com.

deras strategi fungerar den precis som en klassisk motståndsrörelse. Den vet att den inte kan slå sin motståndare militärt och utnyttjar därför befolkningen som sitt operativa stöd och som sitt skydd.

Befolkningens stöd till talibanerna är på så vis grunden för deras framgångar. I samma stund som befolkningen vänder sig mot talibanerna och samarbetar med afghanska regeringen och ISAF är talibanernas militära framgångar slut. Att vinna "hearts and minds" hos befolkningen är därför helt avgörande för talibanerna.

Men vad menas då med "hearts and minds"? Begreppet har ingen fastställd definition, utan används något oklart för att beskriva civilbefolkningens stöd. Det föddes i samband med Kalla kriget då ett flertal nybildade stater, före detta kolonier, fick problem med gerillarörelser.¹⁹ Rädslan att dessa skulle komma under sovjetiskt inflytande gjorde att militärstrateger i USA började intressera sig för bekämpningsmetoder för av gerillarörelser.

En uppfattning som då etablerades var att "hearts and minds" kan vinnas genom att folket lär sig uppskatta den nya statsbildningen. Den nya staten skulle hjälpas att förse befolkningen med säkerhet och utveckling, politiska rättigheter och frånvaro av korruption. Därmed skulle befolkningen komma att stödja staten istället för gerillarörelsen. "Hearts and minds" är i detta perspektiv liktydigt med befolkningens gillande. Vinnaren av kampen om "hearts and minds" är den som vunnit befolkningens sympatier.

Samtidigt som denna uppfattningen etablerades, och också kom att prövas i Vietnam, framkom kritik. Människor låter sig inte bara styras av sina attityder utan har en förmåga att göra rationella val. Med ett rationalistiskt förklaringsmodell²⁰ av denna typ blir inte längre "hearts and minds" en fråga om sympatier, utan om *övertänkta val*. En rationell individ kan göra en intressekalkyl och fatta beslut som går mot de egna spontana sympatierna, men som han anser vara det som bäst gynnar hans intressen i den aktuella situationen. Starkt förenklat bygger en intressekalkyl på två delar, en uppfattning om preferenser, dvs. önskemål om vad som ska uppnås, och incitamentsstrukturen (belöningar och bestraffningar). Båda dessa spelar roll och kan påverkas. Poängen med det rationaliteten är dock att individen är medveten om vad han gör och kan reflektera över sitt eget tänkande.

Det går inte att säga att det ena perspektivet är mer korrekt än det andra, eftersom båda beskriver olika delar av ett sammansatt problem. I Afghanistans fall är det

¹⁹ Austin Long, *On "Other War": Lessons from Five Decades of RAND Counterinsurgency Research* (RAND Corporation, 2006), s. 21–33.

²⁰ Med rationalistisk teori menas att man antar att de aktörer man studerar är rationellt tänkande individer på samma sätt som man gör i ekonomisk teori (homo oeconomicus). Precis som med all annan teoribildning är detta en förenkling av verkligheten, men också ett fruktbart sätt att förklara varför människor beter sig på ett visst sätt. Se Elster, *Nuts and Bolts for the Social Sciences*, s. 22.

dock mycket som talar för att det senare perspektivet är viktigare att ta hänsyn till än det förra.

Talibanernas kampanj för att vinna afghanernas "hearts and minds" är inte inriktad på att bara påverka attityder, för att bli gillade, utan är designade just för att befolkningen ska *välja* att stödja dem. Talibanerna arbetar med propaganda, för att påverka attityder, men uppenbart är också att de ställer byborna inför konkreta valsituationer där dessa tvingas att välja mellan att vara lojala mot talibanerna eller mot afghanska staten och ISAF. I det mest extrema fallet sätter de en gevärspipa mot tinningen på byäldsten. Då kan man inte längre tala om att det handlar om en påverkansmetod inriktad på byäldstens attityd, utan då handlar det om att få byäldsten att göra en annan rationell kalkyl av vad som är bäst för honom och hans by.

Betraktar vi frågan om afghanernas "hearts and minds" som en fråga om rationella val blir det lättare att förstå varför bybor som kanske inte alla gillar talibanerna ändå samarbetar med dem. Det är möjligt att de är lojala mot talibanerna eftersom det ligger i deras intresse att vara det. Vilka rationella skäl kan det då finnas för att vara lojal mot talibanerna?

Afghanska polisen

Som beskrivits har laglösheten i Afghanistan varit ett stort problem. Det var det som gjorde att talibanerna en gång kunde vinna stora militära framgångar, men är fortfarande något som talibanerna kan utnyttja. När den nya afghanska regeringen tillkom var det tänkt att den också skulle ansvara för säkerheten i landet. Snart visade det sig då att den nya nationella armén och polisen var otillräckliga. Internationella aktörer prioriterade inte heller uppbyggnaden av polisen.²¹ Istället har ISAF kommit att stå som garanten för säkerhet i större delen av landet. Det har dock aldrig varit tänkt att ISAF ska träda in i polisens roll.

De beskrivningar av hur afghanska polisen fungerar är allt annat än smickrande.²² Den beskrivs som dåligt utbildad, korrupt och med låg moral. I vissa fall är den också indragen i rivalitet mellan olika klaner. Till vissa delar består även polisväsendet av före detta miliser. Krigsherrar som valde att ansluta sig till nya regeringens sida kunde gå in i statens tjänst som polischefer. Civilbefolkningen har således *mycket lågt* förtroende för polisen. Den omtalas till och med som att den är ett lika stort hot mot säkerheten som motståndsrörelsen.

²¹ Jones, *Getting Back on Track in Afghanistan*.

²² Foxley, "Where are we with the Afghan police force?"; Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, ss. 68–72; Giustozzi, *Koran, Kalashnikov, and Laptop*, ss. 173–181; Jones, *The State of the Afghan Insurgency*, s. 5.

Polisen lider också av att den är lika stort mål för motståndsrörelsen som afghanska armén. Den är däremot inte lika väl tränad och beväpnad. Följden har blivit att polisen lidit större förluster i människoliv än armén. Den också haft stora problem med deserteringar.

USA och ISAF har tagit initiativ till att utbilda poliser, men arbetet har inte kommit långt. Fortfarande är polisen kraftigt underdimensionerad i förhållande till behovet och fortfarande är poliserna för dåligt utbildade eller opålitliga i övrigt (korrupta, kriminella eller okunniga om grundläggande rättsäkerhet).

För den afghanska civilbefolkningen är detta ett mycket stort problem eftersom vanligt polisarbete är vad många av dem efterfrågar. Talibanerna vet detta och erbjuder därför just säkerhet och rättsskipning (om än sin egen version). För bybor som är omgivna av narkotikahandlare, rivaliserande klaner och korrupta poliser, framstår inte talibanerna som ett sämre alternativ. De kanske inte gillar dem, men stödjer dem i utbyte mot grundläggande säkerhet.

ISAF kommer inte att stanna för evigt

ISAF:s roll är att vara ett stöd till den afghanska staten. Styrkan ska upprätthålla säkerheten där de inhemska styrkorna inte är tillräckliga. Samtidigt ansvarar också ISAF för rekonstruktionsarbetet, vilket sker genom de lokala PRT:erna, Provincial Reconstruction Teams. PRT:ernas uppgift är att medverka i uppbyggandet av en fungerande afghansk statsmakt. Därtill bistår deltagande länder med att bygga ut infrastruktur, vägar, vatten, elnät m.m.

ISAF:s närvaro är överlag accepterad.²³ Styrkan har dock fyra uppenbara svagheter som bidrar till att afghanerna inte sätter sin fulla tillit till dem. För det första kommer ISAF inte att stanna i Afghanistan för evigt. Även USA som har den största närvaron av trupp talar om att det gäller att hitta ett slut på insatsen. Redan 2011 vill USA börja dra tillbaka sina styrkor.²⁴ Tidigare har också Kanada annonserat ett tillbakadragande 2011.²⁵

För det andra är ISAF utlänningar med allt vad det innebär av kulturklyftor. ISAF:s personal kommer från andra delar av världen och delar inte samma språk och kultur som afghanerna. I Afghanistan spelar religionen en mycket stor roll, men ytterst få av ISAF:s personal är muslimer. Det finns ingen naturlig kulturell

²³ Någon opinionsmätning där afghanernas inställning till ISAF mäts tycks inte finnas. Däremot konstaterar The Asia Foundation att en stor majoritet av folket inte anser att afghanska armén och polisen skulle klara av att upprätthålla säkerheten utan utländska truppers hjälp, *Afghanistan in 2008: A Survey of the Afghan People*, The Asia Foundation, 2008, ss. 33–35.

²⁴ *White Paper of the Interagency Policy Group's Report on U.S. Policy toward Afghanistan and Pakistan*, White House, 2009 (New York Times, www.nytimes.com, 2009-03-27).

²⁵ Canada in Afghanistan, CBC News, 2009-02-10, <http://www.cbc.ca/canada/story/2009/02/10/f-afghanistan.html>.

förståelse och ingen naturlig känsla av samhörighet mellan ISAF:s olika nationaliteter och afghanerna.

Ett tredje problem är att ISAF:s personal stannar en mycket kort tid, några månader. Möjligheterna att bygga upp personliga lojalitetsband mellan befälhavare från ISAF och lokala ledare är mycket små. För de flesta afghaner är ISAF-personal anonyma utlänningar.²⁶

Slutligen är viktigt att påminna sig om att ISAF är en mycket liten styrka, en av de minsta fredsfrämjande styrkorna någonsin. Den internationella insatsen i Kosovo omfattar en styrka på ca 40 000 på en befolkning på 2,2 miljoner invånare. Insatsen i Afghanistan omfattar en styrka på ca 65 000 på en befolkning på 32 miljoner. Om personlig kontakt mellan ISAF:s personal och lokalbefolkningen är av vikt för att etablera förtroende för ISAF är det mycket som talar för att styrkan är kraftigt underdimensionerad.²⁷

Tillsammans tecknar detta en bild som ur lokalbefolkningens perspektiv rimligen bör uppfattas som blek. ISAF är en styrka som består av anonyma utlänningar, som kanske vill väl, men som inte är intresserad av långsiktiga kontakter. Dessutom är de få och redan på väg att lämna landet.

I det perspektivet framstår inte ISAF-länderna som trovärdiga samarbetspartner på lång sikt. Beroende på vilken planeringshorisont lokalbefolkningen har kan det därför vara fullt rationellt att inta en avvaktande attityd. Vem är herre över landet på 10 till 15 års sikt?

Talibanerna har en annan tidshorisont för sin planering. Deras strategi går ut på att vänta ut västerlänningarna. De känner till debatten som pågår på ISAF-ländernas hemmaplan och utnyttjar detta i sin argumentation. Västerlänningarna kommer för eller senare att lämna Afghanistan, säger de, men vi stannar! Och den som samarbetat med västerlänningarna hotas med repressalier när dessa har åkt.

Talibanerna har också anpassat sin strategi för att möta ISAF där ISAF är som svagast. Eftersom talibanerna inte kan hålla territorium militärt är det logiskt för dem att istället vinna stöd hos lokalbefolkningen, eftersom relationerna mellan lokalbefolkningen och ISAF är ISAF:s strategiskt sett svagaste punkt. Talibanerna räknar med att stanna för alltid. De har lokalkännedom, de talar språket, de delar samma kultur och religion.

²⁶ Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, ss. 106–109.

²⁷ Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, s. 91; Johnson, "On the Edge of the Big Muddy", s. 107. Jones menar att som minst kommer det att behövas 128 000 soldater i Afghanistan. Idag har Afghanska armén 50 000 och Nato 65 000. Se Jones 2008b.

Dilemmat att vilja men inte kunna bryta med talibanerna

Talibanernas modus operandi påminner mycket om hur maffiarörelser arbetar. Maffior kan vara mycket inflytelserika hos en befolkning trots att de är impopulära. Precis som med maffian använder talibanerna hot om våld som metod för att kräva lojalitet.²⁸ Att som enskild person sätta sig upp mot en organisation som är känd för att vara våldsam kräver uppoffringar. Det som vid en första anblick ser ut som att talibanerna vunnit befolkningens "hearts and minds" kan således mycket väl vara resultatet av ett effektivt skräckvälde.

Hur kan då ett sådant skräckvälde lyckas så bra? Talibanerna är som bekant inte någon stor organisation. De lider också av den strategiska svagheten att de inte kan vara närvarande överallt. Knepet ligger i att få kollektivet, den lokala byn, att inte agera som grupp. Om en hel by mangrant vänder sig mot talibanerna förlorar de greppet, men så länge de inte lyckas organisera sig räcker det med att straffa enskilda illojala individer. För den enskilde individen, eller den enskilde byäldsten eller mullan, som vill bryta med talibanerna kan den personliga uppoffringen vara för stor. En situation uppstår där alla vet att det gemensamma bästa vore att bryta med talibanerna och vara lojala med afghanska staten och ISAF, men ingen vågar ta första steget.²⁹

I ett fall som detta handlar lokalbefolkningens stöd till talibanerna inte om att de skulle sympatisera med rörelsen, utan att den strategiska situation de har hamnat i tvingar dem att agera på ett sätt som de kanske helst skulle vilja slippa. Även i detta fall talar vi således också om ett rationellt övervägande.

Vallmoodlingarna

Hur trivialt det än låter att påpeka det är vallmoodlingarna med tillhörande heroinproduktion för många afghaner ett levebröd. Följaktligen är det inte populärt när afghanska staten tillsammans med allierade utländska styrkor bränner vallmoodlingar. Talibanerna å sin sida har övergivit sin tidigare inställning att bekämpa heroinproduktionen. En vallmoodlande bonde har därför självklart bättre incitament att vara lojala mot talibanerna än mot afghanska staten.

Klanstrider och f.d. krigsherrar

Ytterligare en mer eller mindre självklar förklaring till varför en enskild afghan kan välja att vara lojal med talibanerna är om han uppfattar företrädarna för afghanska staten som sina personliga fiender.

²⁸ Maloney, "A violent impediment", s. 206.

²⁹ Jones, *The State of the Afghan Insurgency*, s. 5.

När talibanerna drevs ut 2001 ersattes de inte med afghanska styrkor eller av OEF och ISAF. För att fylla de säkerhetsvakuum som uppstod var koalitionen tvungen att istället förlita sig på lokala miliser och ”privatarméer”. Ett antal krigsherrar utnämndes till guvernörer. I vissa fall har också regeringen i Kabul tillsammans med USA valt att stödja uppenbart olämpliga guvernörer med egen milis som begått övergrepp mot befolkningen.³⁰ Exempel finns också på strider mellan polis och narkotikahandlare som samtidigt också är strider mellan två rivaliserande klaner.³¹

³⁰ Giustozzi, *Koran, Kalashnikov, and, Laptop*, ss. 60, 166–173; Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, ss. 79–80.

³¹ Dahl Thruelsen, Peter, ”Counterinsurgency and a Comprehensive Approach: Helmand Province, Afghanistan” (2008), *Small Wars Journal*, www.smallwarsjournal.com.

4 Counterinsurgency, COIN

Givet att frågan om "hearts and minds" kan ses som en fråga om övertänkta val av rationella individer, blir den intressanta frågan vad som krävs för att dessa rationella individer ska göra ett annat val. Vad krävs för att den afghanska landsortsbefolkningen ska finna det mer rationellt att vara lojal mot afghanska staten och ISAF än talibanerna och deras allierade?

Ur ett rationalistiskt perspektiv handlar det om att förändra ingångsvärdena i den kalkyl som aktörerna gör. Det kan antingen ske genom att påverka incitamentsstrukturen (belöningar och bestraffningar) eller genom att påverka aktörernas uppfattningar så att de värderar situationen på ett annat sätt.

Diskussionen om "hearts and minds" har ofta kommit att handla om det senare, dvs. opinionsbildning. Med företrädesvis psykologiska operationer, psyops, ska lokalbefolkningen komma att ändra inställning till afghanska staten och ISAF. Men sett ur ett rationalistiskt perspektiv är detta inte tillräckligt, utan det behövs också förändringar i miljön som gör att det konkret lönar sig att vara lojal mot staten och ISAF.

Den militärstrategiska diskussionen om Counterinsurgency, COIN, handlar just om detta, dvs. hur man ska få lokalbefolkningen inte bara att gilla företrädarna för de egna trupperna, utan också anse att samarbete med dem är det rationellt sett bästa valet att göra. COIN handlar om mer än att påverka attityder och beteenden. Det handlar om att bygga om den sociala incitamentsstrukturen så att även den mest erfarne, välinformerade och eftertänksamme byäldsten bestämmer sig för att vara lojal mot afghanska staten och ISAF.

Det är viktigt att tänka på att det rör sig om att just ändra på incitamentsstrukturen och inte se det som en fråga om bara opinionsbildning. Opinionsbildning spelar en viktig roll även i COIN, men poängen med COIN är mer omfattande och intresserar sig för att påverka alla sociala mekanismer och inte bara åsiktsbildningen.

4.1 COIN är en politisk och militär strategi

Vad innebär COIN? Det är framför allt David Galula som formulerat det teoretiska ramverket i sin ofta citerade bok *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice* från 1964.³² Han poängterar kraftigt att COIN inte handlar om att vinna territorium med hjälp av konventionella metoder. Arenan för striden är

³² Galula, David, *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice* (New York: Fredrick A. Prayer, 1964).

flyttad till befolkningen. Framgång räknas uteslutande i hur väl en armé lyckas vinna stöd för sin sak hos befolkningen. Det är befolkningens stöd som ska vinnas, *inte territorium*.

Motståndsrörelsen (*the insurgents*) har ingen möjlighet att kontrollera territorium eller möta sin motståndare med konventionell krigföring. Alltså gör man inte det. Istället utnyttjar de de strategiska fördelar där de verkligen kan tävla med sin fiende. Motståndets strategiska fördelar är långsiktighet, kulturell förståelse och lokalkännedom med nära kontakt med befolkningen. Vi talar här om mycket nära kontakt, kanske till och med familjeband.

Motståndsrörelsens framgångar står och faller med lokalbefolkningens stöd. När lokalbefolkningen väl bestämmer sig för att dra undan sitt är den hopplöst förlorad. COIN går således ut på att få befolkningen att skifta sina lojaliteter från motståndsrörelsen till *the counterinsurgent*, *CI*, dvs. staten eller den makt som ska slå tillbaka motståndet. I brist på en bra svensk benämning kan vi kalla denna för *ordningsmakten*. Den aktör som har till uppgift att slå tillbaka motståndet kan vara utländska styrkor som ISAF, men också nationella styrkor som den nationella armén eller polisen.

Galula har formulerat fyra lagar som han menar avgör förutsättningarna för framgångsrik COIN:

- Befolkningens samarbetsvilja är lika viktig för ordningsmakten som för motståndsrörelsen. Det räcker *inte* med överlägsen vapenmakt och att kontrollera territorium.
- Med befolkningens stöd menas *samarbetsvilja* och inte gillande. Det måste finnas personer i lokalbefolkningen som *aktivt samarbetar* med ordningsmakten. Lokalbefolkningen ska vara aktiv och inte en passiv observatör.
- Lokalbefolkningen samarbetar först när de tror att ordningsmakten kan, vill och har förmågan att vinna kampen mot motståndsrörelsen.
- COIN är resurs- och tidskrävande.

Utifrån dessa grundantaganden formulerar Galula i sin bok en allmän strategi för hur COIN ska bedrivas. Alla delar i strategin behöver inte beskrivas här, men det viktiga i denna är att den till sitt innehåll är mer politisk än militär. Den handlar om hur lokalbefolkningen ska kunna kontrolleras och förmås att *samarbeta* med (inte bara gilla) ordningsmakten. Den militära delen består i att rensa territorium från fientliga trupper och förhindra dem att komma tillbaks, men huvuddelen av strategin består i att bygga om den sociala incitamentsstrukturen så att den arbetar för ordningsmakten. I slutändan går det ut på att bygga upp en egen lokal

ordningsmakt och att få sociala rörelser, politiska eller religiösa rörelser, stammar eller klaner, att aktivt stödja ordningsmakten.

Den mest omtalade metoden för att åstadkomma detta kallas för ”oljefläcken”. På samma sätt som motståndsrörelsen gäller det att få ett fotfäste på lokal nivå genom att vinna en by i taget. Först rensas byn på motståndsmän med militära och/eller polisiära metoder. Sedan skapas ett samarbete med byns ledning och befolkning i att hålla motståndsmännen borta. Samtidigt påbörjas också rekonstruktionsarbete i form av vägbyggen, skolbyggen m.m. Därefter kan om allt fungerat väl trupperna dra sig tillbaka. Kvar blir en fläck på kartan som är säkrad mot motståndsrörelsens återkomst.³³

Galula menar att själva vändpunkten i denna process kommer när lokala ledare själva åtar sig ansvaret för att samarbeta med ordningsmakten eller själva deltar i uppbyggandet av den lokala ordningsmakten. I det läget har dessa kommit till en punkt bortom vilken det inte finns någon återvändo. Att återgå till att samarbeta med motståndsrörelsen är inte möjligt eftersom motståndsrörelsen inte längre ser dem som neutrala utan som fiender.

Ett viktigt tillägg till denna allmänna teori om COIN står Seth Jones för. Han har konstaterat att COIN för att fungera framgångsrikt dessutom förutsätter att ordningsmakten är inhemsk. Jones har med empiriska data från 90 *insurgencies* (upprorskrig/gerillakrig) sedan andra världskriget visat att framgångsrik upprorsbekämpning ofta är beroende av kompetensen hos de inhemska styrkorna.³⁴ Förklaringen till detta är att inhemska trupper slår ut två av motståndsrörelsens strategiska fördelar gentemot utländska trupper, kulturell förståelse och långsiktighet.

Sammanfattningsvis kan man säga att COIN är en strategi med ett mycket tydligt fokus, att bryta lokalbefolkningens *samarbete* med motståndsrörelsen och ersätta detta med ett samarbete med ordningsmakten. Alla insatser, oavsett om det rör sig om fysisk bekämpning eller uppbyggnad av infrastruktur eller opinionsbildning, har detta som syfte, att kapa banden mellan motståndsrörelsen och lokalbefolkningen. Det eftersträlvade slutmålet är att lokalbefolkningen efter rationellt övervägande anser att det både på kort och lång sikt ligger i deras *intresse* att *samarbeta* med ordningsmakten.

4.2 Strukturella faktorer som gynnar COIN

COIN är således en strategi som sätter aktörernas rationella val i centrum. Rationella val sker dock alltid inom ramen för vissa strukturella ramar. Vissa

³³ Ett bra exempel på hur detta fungerar finns beskrivet i Blatt, Darin J. m.fl., ”Tribal Engagement in Afghanistan” (2009), *Special Warfare*, January-February.

³⁴ Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, ss. 15–18.

strukturer gynnar motståndsrörelser och försvårar COIN medan andra strukturer gynnar COIN. I litteraturen omnämns främst fyra strukturer.

En första viktig faktor är geografin. Galula skriver att motståndsrörelser lyckas bättre i fattiga länder med en stor befolkning på landsbygden, bergig och oåtkomlig terräng, omgivet av land och med ett tempererat klimat. De är svagare i länder med utbyggd infrastruktur, urban befolkning, kuster och ett extremt klimat.³⁵ Med andra ord, i länder där moderna arméer tar sig fram snabbt och lätt och där befolkningen inte lever i byar är det svårt för motståndsrörelser att få fotfäste.

En andra viktig faktor är förekomsten av en fristad för motståndsrörelsen. Av de fall Jones studerat där motståndsrörelser haft tillgång till en fristad kan motståndsrörelserna räkna fler segrar än regeringssidan.³⁶ Det betyder att när motståndsrörelsen har tillgång till en fristad är det mer sannolikt att den vinner kampen än regeringen. Därmed måste det konstateras att en fristad är en av de allra viktigaste strukturella variablerna som påverkar en motståndsrörelses framgångar.

Jones lyfter också fram externa aktörer. Inte oväntat är det av betydelse för såväl motståndsrörelser som regeringar att ha vänner utomlands som förser dem med vapen, pengar och diplomatiskt stöd.³⁷

Den fjärde variabeln som av allt att döma har stor betydelse är tiden. Jones konstaterar att upprorskrig är långvariga, i genomsnitt 14 år. Ett stort antal av dem har dessutom varat längre än 20 år. Den part som tålmodigt kan vänta ut den andre har större chans att vinna.³⁸ I en kamp mellan inhemska styrkor och en motståndsrörelse jämnar detta ut sig eftersom båda har siktet inställt på att bli kvar för evigt. Men det har stor betydelse där ordningsmakten företräds av utländska trupper eftersom dessa som regel bara räknar med att stanna ett par år.

4.3 Opinionsbildning

Vad som också poängteras i den teoretiska litteraturen om COIN är betydelsen av opinionsbildning. Eftersom motståndsrörelsen är svag rent militärt kan den inte kontrollera befolkningen på samma sätt som ordningsmakten. Som beskrivits ovan arbetar motståndsrörelsen också med bryska metoder för att tvinga lokalbefolkningen till samarbete, genom hot om våld. Men att bara leva på hot om våld är inte tillräckligt eftersom rörelsen inte har tillräckliga resurser för att leva upp till dem.

³⁵ Galula, *Counterinsurgency Warfare*, s. 38.

³⁶ Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, s. 23.

³⁷ Ibid., s. 21.

³⁸ Ibid., s. 10.

Lösningen på problemet heter opinionsbildning. Typiskt för motståndsrörelser är därför ideologiskt starka budskap och aggressiv opinionsbildning. Motståndsrörelserna gör sig till talesmän för en viktig sak. *Saken* kan vara att störta den förtryckande regimen, göra revolution eller som i Afghanistan, driva ut de otrogna västerlänningarna. *Saken* kan vara ett reellt problem, det kan vara ursprungsorsaken som verkligen orsakats motståndsrörelsens framväxt, men den kan också vara helt påhittad. *Saken* är dock det som motståndsrörelsen håller fram för befolkningen som ett rättfärdigande skäl till sin kamp och som ett skäl till varför andra ska ansluta sig.

Regeringen, eller andra företrädare för ordningsmakten, har sällan samma starka ideologiska budskap. Typiskt för en regering är ju att mana till lugn, inte till uppror. Utländska styrkor med fredsbevarande uppdrag agerar inte heller med samma ideologiska intensitet. Galula kallar därför ordningsmakten, oavsett om den är inhemsk eller utländsk, för "ideologiskt handikappad".³⁹

Motståndsrörelsen har också ett övertag gentemot ordningsmakten i det att den inte har något motiv till att bedriva opinionsbildning på ett ansvarsfullt sätt. Den gör inte anspråk på att vara en likvärdig spelare i jämförelse med den regering den bekämpar, utan driver en motståndskamp som går ut på att undergräva förtroendet för regeringen. Det står den fritt att använda vilket budskap som helst, sant eller falskt, med eller utan tydlig avsändare.

Karaktäristiskt för motståndsrörelser är även att de genomför fysiska operationer i opinionsbildande syfte, dvs. tvärtom mot vad som sker vid konventionell krigföring. Vid konventionell krigföring används psyops för att förklara för befolkningen varför de fysiska insatserna är nödvändiga. Motståndsrörelser genomför fysiska operationer för att få medial uppmärksamhet och kunna sprida budskapet om sig själva som en framgångsrik rörelse bland befolkningen. Kilcullen kallar exempelvis talibanerna för en "beväpnad propagandaorganisation".⁴⁰

För en framgångsrik COIN krävs det således att ordningsmakten också bedriver opinionsbildning. På samma sätt som motståndsrörelsen måste den presentera sin *sak*. Den måste ha ett ideologiskt budskap som är lika starkt som motståndsrörelsen och lägga ned lika mycket energi på att få ut detta budskap som motståndsrörelsen. Motståndsrörelsen använder sig av opinionsbildning i brist på konventionella vapen. Med ett militär språkbruk handlar det om ett verkansmedel. Mot detta verkansmedel biter inte konventionella vapen. Däremot kan budskap bekämpas med budskap.

³⁹ Galula, *Counterinsurgency Warfare*, s. 102.

⁴⁰ Kilcullen citerad i Packer, George, "Can social scientists redefine the 'war on terror'?" (2006), *The New Yorker*, December 18.

4.4 COIN ser kampen om "hearts and minds" som en fråga om samarbete

COIN skiljer sig således från psykologiska operationer, psyops, i det att man ser "hearts and minds" som en fråga om *samarbete* med befolkningen. Psyops ingår som en viktig del i COIN, men syftet är inte att verka opinionsbildande på ytan, utan att förändra den intressekalkyl som befolkningen gör.

David Kilcullen har beskrivit skillnaden mellan de två perspektiven genom att tala om "gratitude theory" och "choice theory".⁴¹ Den första av dessa säger att befolkningen blir vänligt sinnade till utländska styrkor som ISAF om dessa bidrar till att bygga upp samhället med vägar, skolor, hälsovård osv.

Befolkningen fylls med tacksamhet och välvilja. Den andra teorin säger att detta inte är tillräckligt. Befolkningen kan mycket väl känna tacksamhet, men resonerar först och främst i termer av att skydda sina intressen. De väger olika alternativ mot varandra och väljer att samarbeta med dem som bäst tillgodoser intressena (på lång sikt).

En framgångsrik COIN-strategi, för en utländsk styrka som ISAF, syftar således inte till att förmå befolkningen att få en positiv attityd, att gilla ISAF, utan att få befolkningen att *samarbeta*. Ordet *samarbete* är det som bäst fångar den relation det rör sig om. Befolkningen ska inte göras passiv, utan ska aktivt delta i arbetet med att bekämpa motståndsrörelsen. Normaltillståndet ska vara att befolkningen samarbetar med ordningsmakten på samma sätt som allmänheten i vanliga fredliga samhällen samarbetar med polisen.

⁴¹ Kilcullen, David, *Counterinsurgency in Iraq: Theory and Practice*, powerpointpresentation (2007), *Small Wars Journal*, www.smallwarsjournal.com.

5 Kriget om opinionen

Även om COIN som strategi omfattar konventionella metoder för krigföring och koncentrerar sig på att skapa incitament som gör att befolkningen av rena intresseskäl väljer att samarbeta med ordningsmakten spelar ändå opinionsbildningen en mycket stor roll. Det har att göra med att det i längden är omöjligt för vare sig ordningsmakten eller motståndsrörelsens att kontrollera befolkningen. I slutändan måste befolkningen upprätthålla ordningen självt, oavsett vilken sida man stödjer.

Det är dock framför allt motståndsrörelsen som är beroende av en framgångsrik opinionsbildning, eftersom den aldrig kan mäta sig med sin fiende när det gäller resurser. Talibanerna i Afghanistan har också kommit att bli framgångsrika i sin opinionsbildning, även om det också finns anledning att ifrågasätta hur framgångsrika de är.

5.1 Mediemiljön

Afghanistan är ett land med en stor agrar befolkning med låg läskunnighet. Jämfört med utvecklade länder ser därför mediemiljön helt annorlunda ut. Cirka 75 procent av befolkningen är analfabeter. Bara 2 procent läser regelbundet tidningar. Bara en tredjedel har TV. Ytterst få har tillgång till Internet. Det främsta medierna är istället radio som nås av ungefär 88 procent och mun-till-mun-metoden.⁴²

Typiskt för en sådan miljö är att det finns ett kraftigt underskott på information, en stark efterfrågan på information och att det är svårt för mottagarna att värdera källor. Mottagarna sätter istället mycket stor tillit till opinionsledare, på engelska *key communicators*, framträdande personer i lokalsamhället som förmedlar och tolkar information för sin närmaste omgivnings räkning. Mun till mun-metoden skapar i sin tur en miljö som gynnar ryktesspridning.

Överlag anser de flesta bedömare att opinionsledarna, byäldsten och mullorna, är den i särklass viktigaste informationskällan för den vanlige afghanen på landsbygden. Mullorna är traditionellt sett inte överordnade byäldstena, men är såsom religiösa auktoriteter de som tolkar informationen åt sina bybor. Mullorna rör sig också mer mellan olika byar än vad övriga bybor gör. Rörligheten mellan byarna är annars mycket låg. Det vanliga är att byborna förblir i sina byar.⁴³

⁴² International Crisis Group, *Taliban Propaganda: Winning the War of the Words?* (2008), Asia Report No. 158, 24 July.

⁴³ Föredragning av Lt David Bergman, 19 mars 2009, Försvarmakten, Högkvarteret.

I denna typ av miljö ställs också andra krav på den teknik som kan användas för att föra ut sitt budskap än vad som är vanligt i utvecklade samhällen. Den utbredda analfabetismen gör att ljud och bild får mycket större genomslag än skriven text. Följaktligen blir medier som kassetband, VHS, DVD och även filmer och fotografier för mobiltelefoner viktiga. Den viktigaste tekniken härvidlag är radio, som når den största publiken och som kan förstås av alla.

5.2 Talibanernas informationsaktiviteter

Talibanerna bedriver ett propagandakrig, men eftersom ordet propaganda för tankarna till manipulation av stora befolkningsmassor, är det bättre att tala om opinionsbildning eller informationskrigföring. Inget av dessa ord passar dock bra för att beskriva vad talibanerna gör. Opinionsbildning är ett något för milt ord och informationskrigföring omfattar mycket mer än bara att förmedla ett budskap. Ett alternativt ord att använda i sammanhanget skulle därför kunna vara informationsaktiviteter.⁴⁴

Tekniker

Talibanerna har naturligen anpassat sina informationsaktiviteter efter den miljö man är verksam i. Man utnyttjar de tekniker som passar för en begränsad läskunnig befolkning. Filmer sprids via VHS, DVD och mobiltelefoni där lyckade militära insatser visas upp.

Talibanerna utnyttjar också kulturella informationsbärare som musik och poesi. Afghanistan har en stark sångtradition med sånger på nationalistiska teman. Alla dessa sånger är inte skrivna av talibanerna, men de utnyttjar denna tradition för att föra in sitt budskap. Sångerna är populära och har stort genomslag.⁴⁵

Om talibanernas aktiviteter på Internet vet vi ännu litet. För den allra största delen av den afghanska befolkningen har Internet ingen betydelse, men talibanernas förmåga att använda nätet växer. I nuläget används Internet huvudsakligen i opinionsbildande syfte för den internationella opinionen och för hemmaopinionen i ISAF-länderna.⁴⁶ Likaså finns det tidningar utgivna av talibanerna (förmodligen producerade i Pakistan), men deras genomslag förefaller vara begränsat.⁴⁷

⁴⁴ Nissen, Thomas Elkjer, *The Taliban's information warfare* (Copenhagen: Royal Danish Defence College, 2007).

⁴⁵ International Crisis Group, *Taliban Propaganda: Winning the War of the Words*.

⁴⁶ En utförlig redogörelse för talibanernas tekniska förmågor finns i rapporten *Talibanernas och al Qaidas förmåga till informationsoperationer* av Roland Heickerö, FOI-R--2769--SE, 2009.

⁴⁷ International Crisis Group, *Taliban Propaganda: Winning the War of the Words*.

Unikt för Afghanistan är de så kallade *nattbrev*, *shabnamah*. Det är (ofta) anonyma flygblad med hotfulla budskap. Exempelvis:

1) This is a warning to all those dishonorable people, including ulema and teachers, not to teach girls. Based on the information given to us, we strongly ask those people whose names been particularly reported to us, not to commit this act of evil. Otherwise, it is they who bear all the responsibilities. They have no right to claim that they have not been informed.

*2) This is to inform all those who have enrolled at boys' schools to stop going to schools. An explosion might occur inside the school compounds. In case of getting hurt, it is they who bear all the responsibilities. They have no right to claim that they have not been informed.*⁴⁸

Nattbrev kan utgöra tomma hot, men har i ett antal fall följts upp med handling.⁴⁹ Syftet är att avskräcka lokalbefolkningen från att samarbeta med afghanska regeringen eller ISAF. Att skolorna hamnat mitt i stridslinjen beror på att talibanerna ser dem som företrädare för statsmakten.

Budskap

Talibanernas budskap är förhållandevis enkelt och som regel samstämmigt. Det övergripande budskapet är att man vill bli av med Kabulregimen, driva ut västerlänningarna och upprätta ett, enligt deras sätt att se, islamiskt samhälle.

De viktigaste temana är:

- Regeringen är korrupt och en marionettregering för USA.
- Talibanerna är militärt lika starka som ISAF.
- Talibanerna är kvar när västerlänningarna lämnat landet.
- Afghanistan är ett land som klarar av att stå emot imperier.
- Kampen mot västerlänningarna är en kamp för islam mot de otrogna.
- ISAF visar likgiltighet inför civila offer.

⁴⁸ Översättningen till engelska är gjord av Human Rights Watch och återfinns på deras hemsida: <http://www.hrw.org/legacy/campaigns/afghanistan/2006/education/letter5.htm>. Svensk översättning saknas.

⁴⁹ Human Rights Watch, *Lessons in Terror: Attacks on Education in Afghanistan* (2006), vol. 18, no. 6(C).

Att talibanerna skulle ha samma militära styrka som ISAF är självfallet en lögn, men är en viktig del i budskapet, eftersom det gäller att framstå som framgångsrik militärt för att befolkningen ska tro att talibanerna kan kontrollera hela samhället. Talibanerna är beroende av att befolkningen samarbetar med dem, och hotar därför befolkningen med repressalier om de samarbetar med afghanska regeringen istället. Men talibanerna är egentligen alldeles för få för att verkligen kontrollera befolkningen med vapenmakt. Därför blir det viktigt att få folket att tro att de verkligen kan göra allvar av sina hot.⁵⁰

Civila dödsoffer har haft stor betydelse i talibanernas retorik. Frågan är mycket känslig i Afghanistan och ISAF har kritiserats hårt för sin inställning till civila dödsoffer. ISAF har valt att ofta använda sig av attacker från luften. Precisionen i dessa attacker har inte alltid varit god nog för att undvika civila offer. Detta har varit ett problem under lång tid och blivit en kraftig belastning för ISAF kommunikativt sett. Talibanerna har därför kunnat spela på detta tema ganska fritt.

Nu orsakar talibanerna själva och andra motståndsgupper fler civila offer än vad ISAF gör, dessutom med avsikt, genom mord på civila som samarbetar med regeringen och genom användandet av självmordsbombare. Detta har dock inte hindrat dem från att exploatera ISAF:s tillkortakommanden till fullo.⁵¹

Tillsammans utgör de olika temana en sammanhängande berättelse, en ramberättelse, som kan anpassas och varieras efter behov och läglighet. Berättelsen handlar om kampen mot de otrogna inkräktarna och om hur landet ska befrias och ett sant islamiskt land ska upprättas. Ramberättelsens funktion är att den skapar samstämmighet i budskapet över hela organisationen och gör att även den enskilde nyrekryten, längst ned i hierarkin, vet vad han ska säga om någon frågar honom varför han deltar i kampen. Genom ramberättelsen skapar sig talibanrörelsen den strategiska samordning av budskapet som en opinionsbildande organisation behöver. Den naturliga ramberättelsen är en av talibanernas strategiska fördelar.

Är talibanernas informationsaktiviteter framgångsrika?

Eftersom opinionsbildning ingår som en central del i talibanernas militära strategi kan det framstå som att de är skickliga och mer framgångsrika än vad

⁵⁰ Här kan en mycket intressant parallell dras till den sicilianska maffian. Den kan inte heller mäta sig med polisen när det gäller fysisk styrka. Istället har den skapat en mytbildning omkring sig själv som allerstädes närvarande. Den mest långt gångna myten är att maffian också kan se hur enskilda personer röstar i allmänna val och kan straffa dem som röstat "fel", Lappalainen, Tomas, *Maffia* (Stockholm: Fischer & Co, 1993) s. 88.

⁵¹ International Crisis Group, *Taliban Propaganda: Winning the War of the Words*.

afghanska staten och ISAF är. Talibanerna har också varit framgångsrika i sin kamp. Det är därför lätt att tro att det skulle vara opinionsbildningen som är orsaken till framgången.

Så enkelt bör man dock inte betrakta situationen. Som framgått av redogörelsen om hur talibanerna opererar är opinionsbildningen bara ett moment. Andra former av påtryckningar, som hot om våld och användande av våld, är en lika viktig del. Talibanerna utnyttjar också den afghanska statens svagheter till fullo – den dåligt fungerande polisen, det bristande rättsväsendet, rivaliteten mellan olika klaner. Alla dessa faktorer kan i sig vara avgörande för att en enskild by väljer att vara lojal mot talibanerna istället för afghanska staten.

Med detta sagt är det dock ändå av intresse att summera styrkor och svagheter hos talibanernas informationsaktiviteter eftersom det ger ett antal intressanta jämförelsepunkter i förhållande till hur ISAF agerar.

Styrkor:

1. *En enhetlig övergripande ramberättelse*
Som nämnts kan alla talibanernas enskilda budskap länkas till den övergripande berättelsen om varför kampen mot afghanska staten och ISAF bedrivs. Detta stärker budskapets genomslagskraft och gör varje enskild soldat till en trovärdig talesman för rörelsen.
2. *Lokalkännedom*
Talibanerna utgår ifrån lokalbefolkningen och har på så vis god lokalkännedom inklusive personkännedom. De behöver inte lägga lika mycket resurser på underrättelseinhämtning som utländska styrkor måste göra.
3. *Naturliga ambassadörer*
I lokalbefolkningen finns också personer som spontant sympatiserar med talibanerna. Dessa fungerar som naturliga ambassadörer som talar för talibanernas sak utan att talibanerna själva måste vara på plats.
4. *Skiljer inte mellan information och propaganda*
Typiskt för västerländska organisationer är att man gör åtskillnad mellan information och propaganda, man skiljer mellan att informera och att påverka politiskt. (Ett exempel på detta skulle vara ett svenskt departement. I samma organisation finns både informatörer, som har en opolitisk roll, och pressekreterare som gör ungefär samma uppgift men med ett politiskt färgat budskap.) Talibanerna gör inte åtskillnad mellan dessa former av budskap, vilket ökar den ideologiska

genomslagskraften. (Politiskt färgade budskap kan som bekant vara känslomässigt engagerande, något som informationsverksamhet inte förväntas vara.)⁵²

5. *Utnyttjar händelser som de inte är ansvariga för*
Talibanerna är inte kända för sin varsamhet med sanningen. De utnyttjar därför händelser som de inte har haft någon del i själva. Framgångsrika attacker mot ISAF kan komma från andra grupperingar än talibanerna, men det har hänt att talibanerna tagit åt sig äran. På samma sätt kan de anklaga ISAF för civila dödsoffer som en tredje part har orsakat (ex. narkotikasmugglare).

6. *Talibanerna är snabba*
Talibanerna är kända för att regera mycket snabbt i media efter en händelse, oavsett om den är iscensatt av dem själva eller om det är resultatet av något som afghanska regeringen eller ISAF har gjort. De för ut sin version innan afghanska regeringen eller ISAF hinner reagera. De håller sig också med pressjour 24 timmar om dygnet. Snabbheten kommer på bekostnad av kontroll av fakta, men talibanerna har inte samma ansvar som regeringen att föra ut korrekt information.⁵³

Svagheter:

1. *Talibanerna saknar långsiktig budskap*
Trots en tydlig övergripande ramberättelse som förklarar varför kampen mot regeringen och ISAF bedrivs saknar man ett budskap om vad man vill göra efter en eventuell seger. De vill skapa ett islamiskt samhälle byggt på Sharia, men i övrigt saknar talibanerna ett politisk program som redogör för vilken utveckling de vill att landet Afghanistan ska få. Det finns inget budskap om att skolor, sjukhus och vägar ska byggas, eller något liknande.

2. *Bristande samordning och ledning av budskapet*
Talibanerna är en decentraliserad rörelse med många allierade. Resultatet har blivit att de har haft svårt för att kontrollera vilket

⁵² Foxley, Tim, *The Taliban's propaganda activities: how well is the Afghan insurgency communicating and what is it saying?* (2007), A SIPRI Project Paper; International Crisis Group, *Taliban Propaganda: Winning the War of the Words*.

⁵³ Ibid.

budskap som förs ut i samband med olika händelser (dvs. bristande ledning på taktisk nivå). Motsägelsefulla budskap har förts ut. Talibanerna har också haft problem med grupper som utfört aktioner i deras namn utan godkännande. Under 2009 utkom dock "Mulla Omars lilla blå", en regelbok för hur kampen ska föras som uppenbarligen tillkommit för att skapa ordning i leden.⁵⁴

3. *Självordsbombare*

Bruket med självordsbombare har kommit med jihadister utomlands ifrån och är ifrågasatt inom rörelsen. Självordsbombare angriper ofta civila och civila dödsoffer är en mycket känslig fråga.

Sammanfattningsvis menar Tim Foxley, som har studerat talibanernas propagandaaktiviteter, att de inte är så framgångsrika som det sägs, men att de skulle kunna bli det. Talibanernas främsta svaghet är att de inte har full kontroll över sina talesmän. Med ökad strategisk samordning skulle de få ökad slagkraft.⁵⁵ Talibanerna har alltså just nu en oanvänd potential kommunikativt sett.

Ett antal bedömare har också nyktert konstaterat att ISAF-ländernas hemmaopinion inte står fri från konflikten i Afghanistan. Vissa av talibanernas informationsaktiviteter har ISAF-ländernas befolkning som målgrupp.

Kriget i Afghanistan är omdebatterat hemmavid i de flesta av ISAF-länderna, som alla är demokratier med fri press och som också är känsliga för förluster. Detta känner talibanerna till och iscensätter därför attacker som ska ge publicitet inom ISAF-länderna. Exempelvis ökade attackerna mot de kanadensiska trupperna i samband med att kanadensiska parlamentet under hösten 2006 debatterade frågan om Kanadas närvaro i Afghanistan.⁵⁶

Det är alltså svårt att bedöma hur framgångsrika talibanernas informationsaktiviteter är. Den främsta målgruppen är den afghanska landsortsbefolkningen. Denna grupp konsumerar media på ett helt annat sätt än det vi är vana vid i västerlandet. Den förlitar sig mycket på mun till mun-metoden, kan antas vara känslig för ryktesspridning osv. Den västerländska publiken i sin tur är starkt påverkad av moderna medier som TV, Internet och dagstidningar, med ett mycket snabbt nyhetsflöde och med liten kontextuell analys. Det som förefaller vara effektiv opinionsbildning från talibanernas sida för oss västerlänningar kan vara helt utan mening för lokalbefolkningen.

⁵⁴ Al-Jazeera, Inside Story, 29 July 2009, english.aljazeera.net.

⁵⁵ Foxley, *The Taliban's propaganda activities*.

⁵⁶ Maloney, "A violent impediment", s. 214.

5.3 Psyops som motmedel

Givet att talibanerna arbetar mycket med opinionsbildning, vad gör då den afghanska regeringen och ISAF för att motarbeta detta? Om afghanska regeringens egna informationsaktiviteter kan den här rapporten tyvärr inte säga mycket om, eftersom den huvudsakligen bygger på sekundärmaterial där fokus har legat på kampen mellan framför allt talibanerna och ISAF. Det som indirekt har framkommit är dock att regeringen är mycket svag när det gäller opinionsbildning och obekvämlighet vid kritiska medier.⁵⁷ Eftersom opinionsbildningen spelar en så viktig roll i kriget och eftersom ISAF:s mål är att så småningom lämna över hela ansvaret för säkerheten på afghanska regeringen ligger det i ISAF-ländernas intresse att se till att regeringen också kan försvara sig på denna arena. Afghanska regeringens förmåga är dock på denna punkt högst oklar.

ISAF å sin sida arbetar dock medvetet med opinionsbildning. Framför allt sker detta genom psyopsförbanden, men också med vanlig informationstjänst (på engelska *public affairs*). I stil med de flesta moderna organisationer skiljer man således mellan informationsaktiviteter som syftar till direkt påverkan och som syftar till att på ett neutralt och tillbakahålllet vis tillhandahålla information.

Psyops i teorin

Hur fungerar då psyops, dvs. psykologiska operationer? Ordet *psykologiska operationer* är en något olycklig beteckning för vad det handlar om. Det rör sig inte om att man försöker manipulera psyket hos fienden. Möjligen skulle det kunna kallas för propagandaoperationer, men även det ordet leder tankarna till manipulation. Vad det handlar om är *opinionsbildning i krig*. Och de metoder som används är direkt hämtade från marknadsföringens och opinionsbildningens värld, dvs. samma metoder som används världen över i fredliga syften för att övertyga folk om att köpa en viss produkt eller rösta på ett visst parti.

Sverige har först på senare år börjat utveckla ett eget psyopsförband, men psyopsförband har funnits i andra länders försvarsmakter under flera decennier. På området finns således doktriner och handböcker för hur psyops ska gå till. Kraftigt sammanfattat skulle man kunna beskriva det enligt följande.

Syftet med psyops är att få fienden att ge upp eller bli demoraliserad, samt att övertyga civilbefolkningen om att samarbete med de egna trupperna är att föredra framför samarbete med fienden. I första hand är det en förändring i fiendens eller civilbefolkningens *beteende* och *attityder* som åsyftas. I enlighet med psykologisk teori för opinionsbildning tänker man sig att en människas

⁵⁷ International Crisis Group, *Taliban Propaganda: Winning the War of the Words*.

medvetande är skiftat i olika lager där det yttersta lagret består av beteenden och attityder. Innanför dem finns de djupare övertygelserna om värderingar, verklighetsuppfattningar och livsåskådning. Beteenden och attityder är lätta att påverka. Övertygelser är mycket svåra att rubba. För stridsoperationer räcker därför med att påverka målgruppernas beteenden och attityder. Det handlar om att fienden ska lockas att ge upp och att civilbefolkningen inte ska komma i skottlinjen. Målgruppernas djupare kända övertygelser lämnar man därhän. Inte minst av etiska skäl, därför att det inte är militärens uppgift att debattera filosofi eller religion.

Budskapet i sin tur ska förmedlas med bästa tänkbara metoder hämtade ur kunskap om marknadsföring. Här ingår som ett viktigt moment att göra målgruppsanalyser. Opinionsbildande budskap är som regel kontextkänsliga, dvs. att hur budskap uppfattas och tolkas är starkt beroende av den kultur och de speciella omständigheter målgruppen befinner sig i. Viktigt, om än svårt, är också att skaffa sig ett mått på effekterna av opinionsbildningen, eftersom det till skillnad från fysiska attacker inte syns vad som åstadkommit.

Psyops ingår i den militära vapenarsenalen som ett verkansmedel bland andra, och ett pysopsförband är ett förband bland andra. Således planeras också all form av psyops på samma sätt som all annan militär planering. Psyops finns med i planeringsprocessen redan från början och hur och när psyops får tas i bruk finns reglerat i orderverken. Teoretiskt sett är det således ingenting som skiljer ett psyopsförband från ett konventionellt förband annat än att verkansmedlet är opinionsbildning istället för fysisk styrka. Psyopsförband har precis som andra förband *rules of engagement* att följa, och tilldelas uppgifter av den operativa ledningen på samma sätt som andra förband.⁵⁸

På en viktig punkt skiljer sig dock psyops från konventionella metoder i det att psyops kan bedrivas både lokalt och regionalt samtidigt. Ett opinionsbildande budskap kan spridas över en hel region samtidigt genom medier som radio och TV. Därtill finns också arenor som inte har någon koppling till geografin alls, exempelvis Internet, där psyops också kan bedrivas. Denna typ av psyops som inte bedrivs på lokal nivå i nära kontakt med de konventionella styrkorna går under benämningen ”theater level psyops”, dvs. psyops för hela krigsskådeplatsen.⁵⁹

Kända problem med psyops

Även om psyopsförbanden i teorin ska fungera som vilka förband som helst talar de generella lärdomarna från ett antal militära operationer ett annat språk. I en

⁵⁸ Föredragning av Erik Mårtensson, Försvarsmakten, Ledningsregementet, 12 mars 2009.

⁵⁹ Lamb, Christopher, *Review of Psychological Operations Lessons Learned from Recent Operational Experience* (Washington D.C: National Defense University Press, 2005), s. 9.

utvärdering av amerikansk psyops från ett antal stabilitetsfrämjande operationer under de senaste tjugo åren listas nio lärdomar som har varit återkommande.⁶⁰

Psyops vid stabilitetsfrämjande operationer skiljer sig från psyops vid stridsoperationer. Vid väpnade insatser fungerar psyops som regel endast som ett komplement. Målgruppen är då oftast fienden. Med stabilitetsoperationer menas COIN, och i dessa är den viktiga målgruppen civilbefolkningen. Psyops har också en mycket viktigare funktion vid COIN-insatser, eftersom opinionsbildningen är en central del i strategin.

De nio lärdomarna är:

- Samordningen mellan alla förband och nivåer är nödvändig för att kunna få ut ett enhetligt budskap över hela linjen.
- Förbandschefer som inte förstår vad psyops är undviker att använda psyops i sina operationer.
- Psyops måste finnas med i planeringen från början och måste kunna omplaneras om något händer.
- Konventionella trupper bör delta i psyopsaktiviteter för att maximera genomslaget.
- Godkännande av nya produkter (ex. flygblad) måste gå snabbt.
- Psyopspersonal måste vara utbildade för uppgiften.
- Mängden uppdrag då psyops förväntas delta får inte överstiga psyopsförbandens kapacitet.
- Psyopsförbanden lider av resursbrist, inte minst ifråga om personal.
- Psyopsförbanden prioriteras inte vid resursfördelning. Exempelvis kommer psyopsförbanden ofta sist i kön vid transporter.

Av dessa nio identifierade problem är det fyra som förefaller vara mer framträdande. Det första är samordningen mellan olika nivåer, företrädesvis mellan den regionala nivån och den lokala (*theater level* och *tactical level*). Det är naturligt med slitningar mellan olika enheter i alla organisationer. Problemet här är att båda nivåerna agerar samtidigt med direkt verkan på samma målgrupper. Det kan handla om att den regionala nivån sänder ut budskap via media som inte harmonierar med vad de taktiska psyopsteamerna på lokal nivå för ut.

⁶⁰ Ibid. ss. 64–68.

Det andra problemet handlar om godkännande av produkter. Som regel måste alla förslag till nya produkter, t.ex. flygblad, från lägre nivå godkännas av högre nivåer i hierarkin. I politiskt mycket känsliga fall måste de även godkännas av den politiska ledningen. Godkännande från högre ort är nödvändigt för ensningen av budskapet. Processerna för godkännande har dock i många fall varit långdragna.

Det tredje problemet hänger samman med de två första och är att det inte bara krävs organisatorisk samordning utan också med avseende på innehållet. Det måste finnas övergripande teman att relatera lokalt anpassade budskap till. Med fastställda övergripande teman går det fortare att godkänna produkter och den samlade genomslagskraften ökar.

Det fjärde problemet är mer generellt och handlar om psyopsförbandens ställning i stort. I teorin ska psyopsförbanden vara som vilka andra förband som helst. Men i praktiken är det ett ”vapenslag” som få förstår sig på. Planering, resurstilldelning och tilldelning av uppgifter matchar inte varandra. Följden blir att psyopsförbandens kapacitet inte används på rätt sätt.

Christopher Lamb, som gjort den amerikanska utvärderingen av psyopsverksamheten för *Operation Iraqi Freedom* och *Operation Enduring Freedom*, menar att just resursfrågan verkligen är ett problem om man ser till vad psyopsförbanden förväntas prestera. I stabilitetsoperationer förväntas psyopsförbanden bedriva opinionsbildning dagligen, som ett medieföretag. Lamb citerar en av sina intervjupersoner som konstaterar att en lokal TV-station i USA som producerar 7,5 timmars sändningar om dagen har en personalstyrka på över 240 personer. Ett psyopskompani som ansvarar för TV-sändningar har ca 70 soldater till sitt förfogande.⁶¹

Psyops i ISAF

Psyopsverksamheten i ISAF är med i planeringen i enlighet med Natos etablerade planeringsprocess, vilket betyder att all psyops ska följa de riktlinjer som fastställts av ledande organ i Nato (Nato Headquarter, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, SHAPE och Allied Joint Force Command Brunssum, JFCB). På plats i Afghanistan leds det operativa arbetet av Combined Joint Psychological Operations Task Force, CJPTOF, som finns i ISAF:s högkvarter i Kabul, ISAF HQ. På regionalnivå finns motsvarande Regional Psychological Support Element, RPSE inom de regionala högkvarteren (Regional Command), RC. Slutligen finns på allra lägsta nivå taktiska psyopsteam, TPT, inom varje Provincial Reconstruction Team, PRT.

⁶¹ Ibid. s. 117.

Psyopsverksamheten leds således på tre nivåer, nationellt, regionalt och lokalt (tabell 1).

Tabell 1. Psyops inom ISAF.		
Nationellt	ISAF Head Quarter, ISAF HQ	Combined Joint Psychological Operations Task Force, CJPTOF
Regionalt	Regional Command, RC	Regional Psychological Support Element, RPSE
Lokalt	Provincial Reconstruction Team, PRT	Tactical Psyops Team, TPT

CJPTOF är den enhet inom psyopsgrenen som har huvudansvaret för opinionsbildningen i kraftmätningen mellan ISAF och talibanerna. Staben har ca 200 anställda, varav ca 60 är soldater, 50 civilanställda och övriga lokalanställda. Enheten ansvarar för planering och genomförande av psyops på den operativa nivån. I uppgifterna ingår ledning och samordning av den psyops som är gemensam för hela Afghanistan samt produktion av radio, TV, Internet och andra produkter till stöd för de regionala kommandona.

På regional nivå hos de olika RPSE ser bemanningen olika ut. I Regional Command North (där Sverige ingår) består enheten av 19 officerare och underofficerare plus 8 lokalanställda. I Regional Command South däremot består enheten av 9 soldater plus 1 lokalanställd. RPSE:ernas uppgift är huvudsakligen de samma som CJPTOF fast på regional nivå.

På den lokala nivån (taktisk nivå) ser organisationen också varierande ut. De taktiska psyopsteamerna, TPT:erna, ser olika ut i olika regioner. Exempelvis har brittiska styrkorna i Regional Command South inga TPT:er alls utan använder sina reguljära förband för psyopsaktiviteter.⁶² Som regel är dock ett TPT litet, exempelvis består det svenska teamet av sex personer. TPT:ernas uppgift är att kommunicera direkt med lokalbefolkningen, ansikte mot ansikte, och distribuera material direkt i händerna.

Generellt kan det sägas att ISAF:s psyopsverksamhet ska ledas från högkvarteret i Kabul. Överordnade enheter ska säkerställa att underordnade enheter följer fastslagna riktlinjer, för ut samstämmiga budskap samt ska vara ett stöd för de underordnade enheterna i form av produktion av material och media. Staberna ska ansvara för analyser av motståndarnas budskap och vida motåtgärder.

⁶² Konnander, Fredrik, *ISAF ur ett psyosperspektiv* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2008), s. 34.

Noterade problem med psyops i ISAF

Fredrik Konnander vid Försvarshögskolan har för Försvarsmaktens räkning gjort en kortare utvärdering av psyopsverksamheten i ISAF.⁶³ Den bygger på studier av regelverk och ett mindre antal intervjuer med officerare verksamma med psyops i ISAF. Utvärderingen ska ses som en preliminär bedömning av hur verksamheten fungerar, men kommer ändå fram till slutsatser som är värda att uppmärksamma. De är intressanta eftersom de i allt väsentligt stämmer med de slutsatser som Lamb noterat i sin studie av amerikansk psyops. Problemen kan därför antas vara av generell karaktär och inte specifika för just ISAF.

Konnander framhåller att förtroendet är lågt mellan centrala psyopsstaben, CJPOTF, och underordnade enheter samt att samordningen inte fungerar. Inte heller fungerar samordningen mellan ISAF och andra aktörer. Verksamheten beskrivs som produktionsfixerad istället för effektorienterad. Målgruppsanalyser och utvärdering av effekter saknas.⁶⁴

Ur Konnanders studie finns dock mer att lyfta fram. Det allmänna intrycket av psyopsverksamhetens status är att den inte är naturligt integrerad som ett vapenslag bland andra såsom det är tänkt att den ska vara. Det är tydligt att psyops redan på planeringsstadiet behandlas på ett obekvämt vis. Förbandschefer med lågt förtroende eller bristande kunskaper om psyops avstår från att använda detta. Konnander konstaterar också att i en av de operativa planerna som ska styra ISAF:s verksamhet (ISAF OPLAN 38302), förväntas psyopsgrenen medverka i 73 av 118 uppsatta mål. Med tanke på hur små psyopsförbanden är i jämförelse med de konventionella förbanden förefaller detta vara en orealistisk bedömning.⁶⁵

Anmärkningsvärt är också att psyopsförbanden tar direktiv hemifrån, dvs. från hemländernas egna militära staber.⁶⁶ Med tanke på vikten av samordning av ISAF:s budskap för hela krigsskådeplatsen och med tanke på hur kontextkänslig kommunikationen är lokalt är detta något som borde stämma till eftertanke.

Slutligen kan det också konstateras att psyops allmänt ses som en funktion ”till stöd för” konventionella operationer och inte en verksamhet som bedrivs för sin egen skull. I de strategiska direktiven (SACEUR OPLAN 10302) skriver man att ISAF antingen ska bedriva psyops i form av ”Crisis Respons Psychological

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid., s. 3.

⁶⁵ Ibid., s. , 26, 30. Konnanders iakttagelser stämmer också med vad som diskuterats inom NATO Psyops Working Group. Bemanning, utbildning och förståelse för vad psyops är är ett problem inom Nato, Andersson, Björn, *Reserapport från NATO Psyops Working Group Paris ve 842* (2009), Försvarsmakten, Högkvarteret, 15 januari.

⁶⁶ Konnander, *ISAF ur ett psyopserspektiv*, s. 34–35.

Operations, CPRSO” eller ”Combat Psychological Operations, CPO”. Det är de två varianterna som finns att välja mellan enligt Nato-doktrinen.⁶⁷

CPRSO går ut på att bedriva psyops i samband med militär krishantering och CPO går ut på att bedriva psyops i samband med stridsoperationer. Typiskt för kriget i Afghanistan är dock att det varken består av krishanteringsinsatser eller stridsoperationer, utan stabilitetsoperationer (upprorsbekämpning). Uppenbarligen släpar den strategiska synen på psyops efter själva krigsutvecklingen.

Fungerar psyops som motmedel?

Hur står sig då ISAF:s psyopsverksamhet mot talibanernas informationsaktiviteter? Är psyops ett tillräckligt motmedel för att neutralisera talibanernas opinionsbildning? Det uppenbara svaret är tyvärr att det tycks finnas en kraftig asymmetri mellan de två parterna till talibanernas fördel. Ovan listades sex styrkor hos talibanerna i deras opinionsbildning. Vilken förmåga har ISAF att möta dem?

Tabell 2. ISAF:s förmåga att möta talibanernas styrkor som organisation för opinionsbildning

Talibanernas styrkor	ISAF:s förmåga att möta talibanerna
1. En enhetlig övergripande ramberättelse.	ISAF har också en övergripande ramberättelse som förklarar varför styrkorna finns i landet. Men den har inte samma ideologiska intensitet. Den appellerar inte traditionella afghanska värden som nationalismen eller islam.
2. Lokalkännedom.	Av naturliga skäl har ISAF-styrkorna inte lokalkännedom på samma sätt som talibanerna.

⁶⁷ Ibid., s. 16.

3. Naturliga ambassadörer.	Talibanernas talesmän kommer inte utifrån utan är bybor. ISAF:s talesmän, psyopssoldaterna, är utlänningar som endast kommer på besök.
4. Skiljer inte på information och propaganda.	ISAF har en tydlig uppdelning mellan informationstjänst och psyops. Det betyder att informationstjänsten inte deltar i det opinionsbildande arbetet, vilket är tvärt emot hur talibanerna arbetar. All information talibanerna sprider görs i påverkanssyfte.
5. Utnyttjar händelser som de inte är ansvariga för.	Omöjligt för ISAF att göra, eftersom ISAF:s mål är att stödja Afghanska staten och statsmaktens trovärdighet bygger på att inga lögner sprids.
6. Talibanerna är snabba.	Talibanerna är kända för att ha presstjänst dygnet runt. Det har inte ISAF. ISAF:s reaktionstid är lång.

Som framgår av Tabell 2 ovan är det tydligt att ISAF:s psyopsverksamhet inte är optimerad för att möta talibanernas informationsaktiviteter. Talibanerna har också sina svagheter. De saknar ett långsiktigt budskap, de har problem med samordningen mellan olika löst sammansatta enheter och de har svårt att förklara varför de använder sig av självmordsbombare. Men ISAF:s svagheter är fler och större. Det är två olika organisationer som möter varandra. Den ena är inställd på att en av de viktigaste arenorna i kriget är opinionsbildningen, medan den andra ser opinionsbildningen som något sekundärt.

Det är uppenbart att ISAF inte sätter opinionsbildningen i centrum för sin verksamhet trots att detta krig kan beskrivas som just en kamp om "hearts and minds", och trots att all teoribildning om strategier för upprorsbekämpning (counterinsurgency) poängterar att opinionsbildningen spelar en mycket viktig roll.

Bristande samordning mellan olika enheter inom ISAF och mellan deltagande länder med avseende på vilket budskap som ska föras ut visar att verksamheten har låg prioritet hos högsta ledningen. De små resurser som ställs till förfogande för psyopsförbandens förfogande vittnar om samma sak. Psyopsförbanden ses som komplement till de konventionella förbanden, aldrig som huvudförbanden. Talibanerna å sin sida arbetar som en organisation för opinionsbildning där alla deltar i det opinionsbildande arbetet. Något överdrivet kan man kalla varje taliban för psyopssoldat, vilket därmed säger något om hur mycket resurser talibanerna lägger på opinionsbildning, i relation till andra aktiviteter.

6 Slutsatser

Frågan som inledde denna rapport var hur en rörelse som talibanerna har kunnat bli så framgångsrik när det gäller kampen om "hearts and minds" i Afghanistan. Talibanerna är till numerären en liten rörelse men har ändå lyckats utmana regeringen i Kabul och hela ISAF. Delar av landets befolkningen stöder öppet talibanerna. Hur ska detta problem förstås? Har det med hearts and minds-problematiken att göra?

6.1 Hearts and minds är en fråga om samarbete

Den viktigaste slutsatsen i denna rapport är att frågan om hearts and minds-problematiken får olika svar beroende på vad man menar med hearts and minds. Ser man det som en fråga om opinionsbildning hamnar fokus på beteenden och attityder, men lägger man an ett rationalistiskt perspektiv, dvs. ser det som en fråga om rationella val, hamnar fokus på de övervägda val som den afghanska befolkningen gör.

Denna skillnad är markant och bör understrykas kraftigt. Med opinionsbildande aktiviteter kan man ganska snabbt åstadkomma effekter på människors beteenden och attityder. Kognitivt sett rör detta det mänskliga psykets yttersta lager, som kan skifta från den ena stunden till den andra. De rationella valen, som baserar sig på sammanvägande av för- och nackdelar mellan olika handlingsalternativ, rör dock det mänskliga psykets mest aktiva och medvetna lager. Det rationella tänkandet låter sig inte påverkas av enkla opinionsbildande insatser, som utdelning av flygblad eller ett nyhetsinslag i radio. Det rationella tänkandet påverkas av hur incitamentsstrukturerna ser ut samt vilken information om olika alternativ som står till buds.

De allmänna litteraturen om COIN, counterinsurgency, men även den som handlar om Afghanistan skriver samstämmigt om att hearts and minds-problematiken just rör det rationella valet som befolkningen ställs inför, snarare än deras attityder och beteenden. I COIN ingår opinionsbildning som en viktig del, men en ännu viktigare del är att omforma incitamentsstrukturen för att skapa en annan valsituation.

En lyckad COIN består i att etablera ett *samarbete* mellan de egna trupperna och befolkningen. Samarbetet ska i slutändan vara lika gott som det som råder mellan polisen och allmänheten i ett samhälle utan krig. I ett vanligt fredligt samhälle upprätthålls inte ordningen genom att polisen är närvarande överallt, utan genom att allmänheten hjälper polisen att skapa ordning.

Det som saknas på afghanska landsbygden, ur detta perspektiv, är således främst goda skäl för befolkningen att *samarbeta*. Det kan finnas en vilja och önskan att samarbeta med ISAF. Men efter att olika handlingsalternativ rationellt har övervägts kan slutsatsen bli att det lönar sig bättre att samarbeta med talibanerna. Skälen för detta har listats tidigare i rapporten. Det rör sig om att ISAF inte kommer att stanna för evigt, att afghanska polisen inte fungerar, att man har sin utkomst från vallmoodlingarna, att man är inbegripen i svåra klanstrider, att man vill men inte törs på grund av talibanernas skräckvälde.

6.2 Är talibanerna bättre än ISAF på opinionsbildning?

Även om hearts and minds-problematikens huvudfokus inte bör ligga på opinionsbildningen (givet att vi håller fast vid det rationalistiska perspektivet) är detta ändå en viktig del. Incitamentsstrukturen kan antas ha störst betydelse, men ett sätt att få rationella aktörer att ändra sig är att också att påverka deras verklighetsuppfattning. Opinionsbildningen är också en central del i talibanernas strategi. Opinionsbildningen är viktigare för talibanerna än för ISAF eftersom de inte har samma fysiska styrka. Talibanernas militära framgångar står och faller med befolkningens samarbete. Därför blir opinionsbildningen en central del i deras strategi.

Av de få studier som finns av talibanernas opinionsbildande aktiviteter framkommer att de är mycket aktiva och har ett effektivt budskap. Teknikerna för att föra ut detta varierar, och utmärker sig inte på något särskilt vis. Det som är värt att notera är dock medvetenheten om betydelsen av opinionsbildning, snabbheten att kunna komma ut med information till media samt det koordinerade budskapet.

För att förstå talibanerna rätt bör man inte bara se dem som en militär organisation, utan också som en politisk rörelse, som ett politiskt parti. För en sådan organisation är det naturligt att arbeta målmedvetet med kommunikation. Det finns brister i samordningen på grund av att talibanrörelsen är decentraliserad och består av många olika grupper, men tack vare ett gemensamt övergripande budskap uppnås ändå en samstämmighet. Talibanerna, sin oklara sammansättning till trots, har ett budskap som är enhetligt, tydligt och som de konstant upprepar. På så vis får detta ett kraftigt genomslag.

ISAF å sin sida agerar defensivt och ookordinerat. Opinionsbildningen har inte samma framträdande plats i den övergripande strategin. Pysopsverksamheten ingår fortfarande inte som en naturlig del i ISAF:s verksamhet utan ses som ett komplement till de konventionella styrkorna, som en befälhavare kan välja att använda eller inte.

Att ISAF skiljer mellan informationstjänst (public affairs) och påverkansverksamhet medan talibanerna inte gör det visar återigen på skillnaden mellan hur de två organisationerna ser på opinionsbildningens betydelse. För en politisk rörelse som talibanerna skulle det vara otänkbart att låta en enhet stå för "information" och en annan för "påverkan", eftersom man då skulle tala med två röster samtidigt. En sådan sak skapar förvirring. För att vara effektiv måste en opinionsbildande organisation se till att all information, faktaupplysningar och påverkansförsök, drar åt samma håll.

Den stora skillnaden mellan talibanernas och ISAF:s opinionsbildning ligger således i vilken betydelse man lägger vid uppgiften. För talibanerna är det en avgörande del i den militära och politiska strategin. För ISAF är det en sekundär uppgift.

Hur effektiva talibanernas opinionsbildningen de facto är är dock en svårare fråga att svara på. Det är värt att hålla i åtanke att den mediemiljö som finns i Afghanistan är mycket annorlunda än den vi är bekanta med i utvecklade länder. Majoriteten av befolkningen är analfabeter och är beroende av sina byäldsten och mullor för sin information. Hur denna informationsförmedling fungerar kan endast undersökas på plats. De undersökningar som nu finns tillgängliga, och som den här rapporten bygger på, kan inte svara på den frågan. Ingen av dem ifrågasätter dock att mun-till-mun-metoden är den viktigaste informationskanalen, och att personlig kommunikation, ansikte mot ansikte, därför är den mest effektiva metoden för kommunikation.

6.3 Konsekvenser för inriktningen inom ISAF

Det faller inte inom ramen för denna rapport att utvärdera de strategier som ligger till grund för ISAF. Utifrån de resonemang som förs i rapporten om COIN och opinionsbildningens betydelse är det dock för den framtida diskussionens skull värt att lyfta fram ett par frågor som är värda att uppmärksamma.

Utveckling av COIN som militär och politisk strategi

Av USA:s nya inriktning för Afghanistan framgår det tydligt att COIN kommer att vara det dominerande perspektivet framledes. Erfarenheterna av COIN från Irak har uppfattats som goda, och president Barack Obamas beslut att öka truppstyrkan, samtidigt som en satsning på att bygga upp den afghanska polisen ska göras, vittnar om att detta kommer att vara inriktningen framöver.

För övriga deltagare i ISAF bör frågan därför vara om också de bör ansluta sig till samma perspektiv. Det råder enighet inom Nato att uppbyggandet av den afghanska polisen måste prioriteras, men för en framgångsrik COIN behövs sannolikt en ökad truppstyrka. I förhållande till folkmängden är ISAF

fortfarande en mycket liten styrka jämfört med andra internationella insatser. En ökad mängd trupp bör då rimligen också åtföljas av mer kunskap om hur COIN går till.

Förstärkning av den opinionsbildande verksamheten

Även om hearts and minds-problematiken förmodligen beskrivs bäst i termer av att den afghanska befolkningen gör väl övervägda rationella val, som inte lätt låter sig påverkas av opinionsbildande aktiviteter, är det ändå rimligt att fråga sig om inte den opinionsbildande verksamheten inom ISAF är för svag. För talibanerna är opinionsbildningen en omistlig del av deras militära strategi. Följaktligen är det rimligt att ISAF i egenskap av talibanernas motståndare försöker rycka detta vapen ur händerna på dem. Värt att diskutera är därför på vilket sätt ISAF:s psyopsverksamhet kan förstärkas, men även hur den strategiska kommunikationen kan förbättras, dvs. hur ISAF ska kunna omformas från att vara en konventionell militär styrka till att bli en opinionsbildande organisation.

I en förstärkning av den opinionsbildande verksamheten bör då rimligen också den afghanska statens egna opinionsbildning ingå. ISAF har som slutmål att kunna lämna Afghanistan. I det läget måste de inhemska opinionsbildande krafterna vara lika starka som talibanerna.

Ändrat fokus för PRT-erna

Den bärande tanken bakom PRT-erna har varit *rekonstruktion*, återuppbyggnad av landet. Tanken har varit att PRT-erna ska upprätthålla säkerheten samtidigt som biståndsmyndigheter och andra organisationer bygger upp samhället, med skolor, sjukhus och vägar. Befolkningen ska därefter förstå att samarbetet mellan afghanska staten och ISAF-länderna är vägen till fred och välstånd, och inte välja att samarbeta med talibanerna.

Utifrån ett COIN-perspektiv saknar dock denna tanke ett viktigt moment, och det är att insikten om befolkningens förmåga att göra rationella kalkyler med lång tidshorisont. Det grundläggande problemet i Afghanistan, som en gång orsakade talibanernas tillkomst, var aldrig bristen på skolor och vägar, utan laglösheten. Idén att skolbyggen ska vinna afghanernas "hearts and minds" bygger på tanken att de ska känna tacksamhet över vad de fått från ISAF-länderna. COIN fokuserar dock på säkerhetsproblematiken, och utgår ifrån att befolkningen i första hand väljer att vara lojala mot den makt som kan garantera deras överlevnad, och först i andra hand låter sig styras av känslor av tacksamhet.

Situationen i nordvästra Pakistan

Slutligen är det ur COIN-perspektiv nödvändigt att också fokusera på situationen i Pakistan. Som framgår av den forskning som finns om motståndsrörelser är tillgången till en fristad av mycket stor vikt för deras framgång. I dagsläget fungerar nordvästra Pakistan som talibanernas fristad. Här finns en säker plats för den politiska ledningen och här sker träning och nyrekrytering. Så länge ingen förändring sker inom detta område har talibanerna alltid ett område att dra sig tillbaka till för att hämta ny kraft.